

התוכנית הבין-תחומית
לתלמידים מצטיינים
ע"ש עדי לאוסמן
אוניברסיטת תל אביב

התוכנית הבין-תחומית לתלמידים מצטיינים ע"ש עדי לאוסמן // עיתון הסטודנטים // גיליון 27, יולי 2025

שמיים וארץ

שמיים וארץ

ההיפוגריף / שני מרגלית ברם 2

* / אור וול 4

קללת השמיים / יותם פוגל 5

ימים של רוח / תמר רובין 6

בעסקי התקווה / גיל איזן 7

הבריחה הגדולה / מאיה פלוכין 10

שירים / תכלת פריד 13

נדודים ואורות רחוקים / יואב אונגר 14

מלאכית / ליליה קרישטליוב 17

כצאן לקפלן / עומרי אוטיקר 18

על הירי ואוטאפה / רני אסא פולנסקי 20

יום רביעי / הדס דניאל 21

* / רוני קציר 23

חלקיקים / רביד פרוזן 26

A Narrow Path / עמר הדר 27

סיור בניר עוז / יובל גודוביץ' 28

שמים // ארץ // מתן הראל 30

התהום הגדולה הזו / נגה סמדר 31

שבוע אחד באוקטובר / גילי נגר 34

השמימה / טל סייג 37

הגיג בהיסטוריה / יואב טיקטין 38

עם פופר בעזה וז'ז'ק בלבנון / תום פנחסי 42

הפתעה! מה אם גבולות בין שמיים לארץ (הם לא מה

שחשבת)? / אריאל שנדר 44

רסיסים וטיפות / טליה פירון 48

ערים של שמיים וארץ / ניר רצ'קובסקי 50

התוכנית הייחודית לתלמידים מצטיינים
על שם עדי לאוסמן, המסלול הבין-תחומי
אוניברסיטת תל אביב

ראש התוכנית: פרופ' ליעד מודריק
מרכזת התוכנית: רונית כהן
מזכירת התוכנית: איריס מזרחי

גיליון מס' 27, יולי 2025

עורכים: זוהר קרמן, טליה פירון, נגה סמדר, רביד פרוזן, תום פנחסי, תכלת פריד
ראש צוות העורכים: נגה סמדר
תמונת כריכה קדמית: Caspar David Friedrich, Northern Landscape, Spring, c. 1825
ייעוץ לשוני: ד"ר אילנה ארבל
עיצוב, עימוד והפקה: מיכל סמוקובץ, הסטודיו לעיצוב גרפי

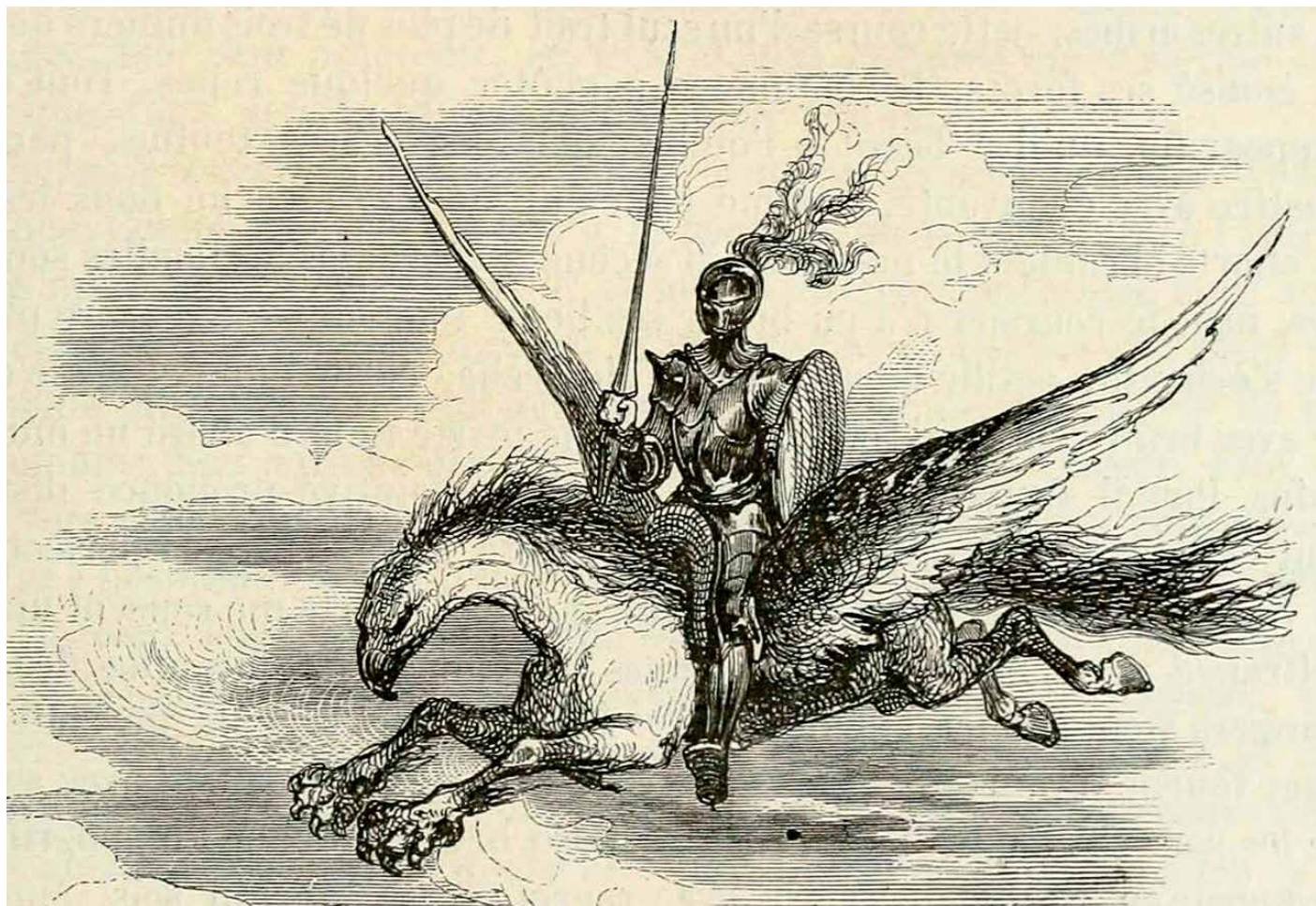
שמיים וארץ

פתיחה של עיתון שנושאו הוא "שמיים וארץ" קוראת להזכיר את לידתם המשותפת בראשית הבריאה. כמו אחים מקראיים אחרים, גם הם התגלגלו לכדי ניגוד מוחלט. הביטוי שהעניק לחוברת את שמה מיצב אותם כך, מצביע על הפער ביניהם ועל הנפרדות הנצחית שלהם. ביקשנו מתלמידי התוכנית ומחברי הסגל לחשוב ולכתוב על הבדלים, וגם על המבנה המסוים של פער שמציעה ההבחנה בין הארץ לשמיים: קרוב ורחוק, מוצק ואווירי, גשמי ואידיאלי, נמוך וגבוה. שמחנו לגלות גם תגובות מעניינות ומגוונות לקריאה הזו, וגם כתיבה שנדרשה דווקא לחיבור בין השמיים לארץ, מנסה לאתגר את ההפרדה ביניהם ולמצוא את התגלמות השמיים בארצי.

אחרי השמיים והארץ בא האור. כשבחרנו בנושא קיוונו שבנוסף למשמעותו המופשטת, הביטוי "שמיים וארץ" יוליד דימוי ויזואלי בראשם של הכותבים. השמיים והארץ, אחרי הכול, הם אחים נצחיים גם בציר הנוף. ואכן, בעיתון שבידיכם תמצאו שפע של מחשבות על השמיים והארץ הממשיים, והצעות למבטים חדשים על האדמה, על הרקיע או על הצטרפותם.

אנחנו מזמינים אתכם לקרוא ולגלות מה מצאו הכותבים במרחב האפשרויות שבין הארץ לשמיים.

תכלת, זוהר, תום, רביד, טליה ונגה

היפוגריף מעופף

קידוש במסעדה, באיזו ארץ נכר. היום אני יכולה רק להודות שלא ויתר על הדבקות שלו בשבילנו. זה רגע של ניגוד ממש. את בטח מבינה. את בטח רואה בדיוק לאן רציתי לקחת את זה. ליהדות שלי, יהדות שהיא בין שמיים לארץ ובין קודש לחול. מדליקה נרות עם אימא ואז קבלת שבת עם ערוץ אחת, שום פלפל ושמן זית, בין השמשות. קידוש במסעדה על יין לא־כשר. כיסוי לבן חגיגי על הכיריים בשבת ותנור דולק. תאמיני לי, כל המלצריות בתל אביב בוודאות כבר מזהות אותי בתור המשוגעת שרוצה לדעת מה הכשרות של הבשר. לא אכפת לי שהם מגישים שרימפס. שיגישו את פוסידון על מגש מבחינתי. רק שיבושל במחבת נפרדת.

אני רוצה להבהיר לך שכל הנושא הזה של להיות תקועה באמצע כרוך בתסכול. מלבד האחים שלי, מעטים האנשים שאני מצליחה להסביר להם את עומק הניגוד שחי בתוכי. את הקרע שיוצר בתוכו חיים. אני חושבת שאם היית מכריחה אותי

25 החלטתי פתאום שאני עומדת להחלים. לתקן את כל מה שדפוק בי. בינתיים אני מבלה לילות שלמים בלשבת על הרצפה הקרה של האמבטיה ולהזכיר לעצמי שהכול זה תהליך. מזכירה לעצמי שצריך להסתכל על מגמה ולא על מקטעים. סתם. זה בולשיט. אני סופרת את הזמן עד לפנות בוקר ואז חוזרת למיטה, אחרי שאני רואה את הזריחה מבעד לחרכי התריס. גם כן קצת שמיים. היו לי הרבה רעיונות. כל החיים שלי קרועים בין ניגודים – המסורתיות שאני דבקה בה והערכים הליברליים שאני חיה לפיהם, המשפחה שלי בקרית גת והחברים שלי בירושלים, שלא נדבר על האהבה שלי בתל אביב. אני כל הזמן לא פה ולא שם, מתקיימת באיזה איזור דמדומים באמצע. בת־כלאיים. אמרתי לך לפני שבוע וחצי על עניין הקידוש, שהוא הקונוטציה השנייה שלי לכל עניין השמיים והארץ. אני זוכרת כמה היינו נבוכים, מתחננים בפני אבא שלי שינמיך את הקול, יצניע את הכיפה, ירים את הכוס רק מעט.

ההיפוגריף

מכתב התנצלות לחברת מערכת

שני מרגלית ברם

תראי, אין לי הרבה תירוצים. רציתי לכתוב, באמת שרציתי. כבר חודשים אני מסתובבת בעולם משווה אנשים ותמונות ורגעים לשמיים וארץ. חשבתי לכתוב על דיכטומיה, על ניגודים, על דמדומים. כתבתי הגיגים וחלקי מחשבות ובילילי משפטים בקובץ שלי על הדסקטופ. בסוף לא יצא. נתקעתי בכל הניגודים המחרבנים של החיים שלי, ובהם הניגוד הגדול ביותר שבין החלומות שלי שתקועים בשמיים ואני שקורסת על הרצפה. כואב לי, את בטח מבינה. בגיל כמעט

Frida Kahlo, *The Love Embrace of the Universe, the Earth (Mexico), Myself, Diego, and Señor Xolotl*, 1949

שרציתי לשאול אם מישוה בכלל קורא את זה. ואם קוראים, מה זוכרים ולמה. סביר שעדיין הייתי דבקה במלחמת החורמה שלי על הדיכוטומיה. המאבק בקיטוב, בהפרדה, בסמנטיקה. בעוונותיה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אחרי קום המדינה ובתרומתה לפוליטיקת הזהויות המתהווה. כותרת מפוצצת, נכון? חבל שלא כתבתי. עוד חשבתי שאכתוב על השמיים והארץ מזדווגים, על תרבויות שבהן יש קשר בלתי נפרד ביניהם. נחמד לחשוב עליהם ביחד, אחרי כל כך הרבה שנים. הייתי מסיימת בקול קורא להצטרף אלי ולבני הכלאיים. מודעה מרשימה לנדל"ן באיזור הדמדומים.

אני מצטערת שזה לא יצא. אולי תפרסמי את זה ככה. הדפסה בטוח תעשה עם זה חסד.

דינמיים ודמיוניים, תכף יכחד מהעולם. אולי הוא בכלל לא היה אפשרי מחוץ לדמיון שלי. בלתי אפשרי כמו סוג של היפוגריף. זיווג לא הגון; גריפין וסוס, שמיים וארץ. בנוסף, כמו שאת בטח יכולה לנחש, קצת ערער אותי לנסות לכתוב על משהו שלא קשור למלחמה בתקופה הזו. בזבוז של הזדמנות. כל כך הרבה יש לומר על למצוא פה אמצע. היה גם אפשר לכתוב על אזעקות, ועל טילים ופצצות ומרחב השמיים והארץ. זה בעצם קצת פשטני מדי ופרקטי ומאיים. אין ספק שעל זה לא הייתי כותבת בכל מקרה.

היה הרבה יותר קל אם פשוט הייתי מקשיבה למה שביקשת מראש וכותבת משהו אקדמי. אני לא בטוחה מאיפה הצורך או האומץ להשתפך ככה במשהו שיפורסם. אם אשכח תזכירי לי

לבחור בין שמיים לארץ, הייתי שולחת אותך להרים. כשהרגליים שלך עדיין נטועות בארץ אבל הריאות שלך שואפות את דלילות השמיים הגבוהים. שם זה באמת האמצע, שם אפשר לנשום. אולי שם תביני אותי. את יכולה גם לנסות את המדבר, או את חוף הים, כל מקום שבו קו הרקיע לא מוסתר על ידי בניינים. אולי לא תרגישי את העננים על פניך או את השמש במרחק נגיעה אבל לפחות תוכלי להביט לאופק ולראות את שני הענקים נוגעים.

אני למשל מצאתי את עצמי לרגעים על כביש הערבה לכיוון צפון. זו אולי האנקדוטה הכי קוהרנטית שיש לי על שמיים וארץ מהחודשים האחרונים, ואני חושבת שמגיע לך לשמוע עליה. כשהשמש שקעה משמאל והירח היה כבר באמצע השמיים מולה. סוף אחר-צהריים כי יצאנו מאוחר מדי, כרגיל. הבטתי בשקיעה מחלון הנהג. תאמיני לי, זה היה מחזה בלתי רגיל. נזכרתי בטיולים של חוג הנוער במדבר. בערבים שלא נגמרו ומדורות אל תוך הלילה. שכחתי אולי לנשום. זה יישמע לך עכשיו כמו קלישאה אבל אמרתי בקול רם באוטו שאני לא מבינה איך אפשר לראות שקיעות כאלה ולא להאמין באלוהים. איך אפשר לחיות ולהרגיש רגעים כמו הרגע הזה ולא לחשוב שיש משהו מעבר. היא בכלל סיפרה לי על נטור – שהיא חושבת שהם תקעו את המדרשה בכזה חור בגלל השקיעות. כדי שהחילונים יבואו ויראו. החילונים והחוזרים בשאלה והמאמינים וכל השאר. כי עם שקיעות כאלה, איך אפשר שלא להאמין.

תדמיני לך את השקיעה הזו, שמש תלויה בין שמיים לארץ, נוסקת. לא ממש יום וגם לא לילה. דמדומים של ערב. כמו מנורות רחוב צהובות שמדליקים מוקדם מדי, וההילה שלהן זוהרת, זרה, על רקע שמיים בהירים. לא פה ולא שם. אמרתי לעצמי שזה בטוח רגע של שמיים וארץ, עם ההרים והשקיעה ומחנק האהבה. שזה משהו שאני חייבת לכתוב עליו. חשבתי על אהבה. על הניסיון הבלתי נלאה להגדיר אותה, להסביר, לתחום. כולם רוצים הסברים. באמצע החיים את קמה ומשתנה. אין לי תשובות. דברים לפעמים משתנים בשלבי ההתהוות. נתלים באמצע, לא פה ולא שם. אני נשבעת לך שאני לא יודעת איך אפשר לחוות אהבה כמו שלי ולא להאמין באלוהים.

בכל אופן, חשוב לי להבהיר לך שזה לא לגמרי אשמתי. כל העיסוק הזה בניגודים ובקידוש וביהדות ובאהבה רק ייאש אותי. זאת האמת. אולי בגלל זה לא כתבתי. אני חושבת שהגעתי במקום מסוים להבנה שהאמצע שגדלתי לתוכו, זה שמכיל מורכבות ומברך עליה, שהגבולות שלו

אור וול

אוויר חם מחזיק מטוס עמוס בעייפה
 עולה ומציף כמו סירת נייר
 בריאת אדם בבריאת אלהים
 השמיים מחזיקים פיסת ארץ
 והארץ מחזיקה את השמיים
 ולכל אלה טביעת־רגל פחמנית
 גבוהה מאוד. גבוהה אלפי רגל
 מטביעת רגלי שלי שנותרה בעפר,
 לפחות יהיה עוד אוויר חם,
 להטיס מעלה־מעלה
 את הראש בשאיפתו להנשא
 על הבל הקיטור
 רחוק מהארץ הזאת
 הקשה, החמה, האחת

קללת השמיים

על האדמה אפשר להתרוצץ, לעבור מקום, לחפש חלקה אחרת. כשהתופת צונחת משמיים כבר אין לאן לברוח. הרקיע הופך לכיפת זכוכית שסוגרת על הקרקע

יותם פוגל

ב 7 במאי, 2025, פרסמו ניר חסון ורואן סלימאן כתבה בהארץ שכותרתה "תושבים בעזה: צה"ל הורה לפנות מסגד, אך תקף בית ספר סמוך, 32 נהרגו – בהם נשים וילדים". לפחות תשעה ילדים נהרגו. באותו היום למדתי על צורת הסביל בצרפתית מתחילים, עבדתי על הצעה לתיזה על סיפור פשוט של עגנון, והעברתי פרזנטציה על האופן שבו אנחנו תופסים התבטאויות אירוניות. יומיים אחר כך, בשישי, הסתובבתי ליד חוף בוגרשוב. כל כך הרבה אנשים מסתובבים, צוחקים, נהנים מהשמש ומהים. כל מה שיכולתי לראות זה אדום ושחור.

כשקשה לי לנשום אני נזכר לפעמים בגרפיטי ביציאה מבית שאן, ששואל "מתי בפעם האחרונה ראית את השמיים?". באמת די מדהים עד כמה אנחנו נוטים לשכוח מהמרחב הכחול הענק הזה שמעל לראש שלנו. באותו יום שישי גם הוא לא עזר.

"האדמה מקולקלת" שרו נושאי המגבעת, ומאז היא רק הולכת ומתקלקלת. אבל על האדמה

אפשר להתרוצץ, לעבור מקום, לחפש חלקת קרקע אחרת. לפי הכתבה, בית הספר שהופץ שימש מחסה למשפחות שנעקרו מבתייהן במהלך המלחמה.

וכשאנחנו לא מוצאים מפלט על הקרקע, נשארת התקווה שבמבט למעלה, לשמיים המכוכבים של דנטה, שתמיד סימלו את האפשרות להתעלות מעל התופת הארצית. אנחנו חולמים על תעופה, על בריחה מהמצב האנושי של הקרקע, הימלטות מעלה והלאה שתשאיר חור בשמיים כחולים ותתן לנו לגעת, לרגע, בעננים דקים דקים. בתחילת המלחמה, כשהאזעקות במרכז עוד העירו אותי כמה פעמים בשבוע, הייתי נרדם עם תחושה שיש משהו רע בשמיים, כאילו הצפירה החזקה משאירה אחריה נשורת של סכנה. אני לא יודע לחשב כמה זמן לקח לפצצות לנשור על בית הספר. אני יכול רק לדמיין את השריקה, שנעצרת בפרדוקס זנוני רגע לפני המפגש עם הארץ.

כשהתופת צונחת משמיים כבר אין לאן לברוח. הרקיע הופך לכיפת זכוכית שסוגרת על

הקרקע, ובני־אדם כמו חיות בכלוב למטה, לכודים, מחכים שהשמיים יפלו להם על הראש, ימחצו וימחו את העמידה האנכית של היונק־הולך־על־שתיים שגאיה הצמיחה ממנה ולמעלה.

סדום ועמורה נחרבו באש וגופרית משמיים על הרבה פחות. אני לא יודע אם ואיך אנחנו ניענש, אבל אני יודע שטעינו לחשוב שיש שמיים אחרים, שאפשר להפריד בין רקיעים. פרדוקס קו האופק שלנו נעוץ במחשבה שמכשול קרקעי ותת־קרקעי הוא מגדל וראשו בשמיים.

הוא לא. אנחנו קילקלנו את השמיים, ואנחנו נישאר לחיות מתחת הרקיע המקולל שיצרנו, לכודים בתוך כיפת זכוכית שתשקף לנו כמו מראה את הפצצות שנפלו על בית הספר, כלואים בתופת של כוכבים שאינם חוננים דבר במבטם. מתחת לשמיים האלה כבר לא נוכל לנוע ולנוד בארץ מבלי לזכור: אנחנו קלקלנו את הרקיע. אנחנו קללת השמיים.

ימים של רוח

תמר רובין

לפעמים
אני צריכה ימים
כאלו, אתה יודע
ימים של רוח
כשאיש לא אוחז
ואני חופשיה להיסחף
לאן שארצה
לנשוב בסמטאות אפלות
ולהציץ בתהומות עמוקות
מבלי שתעמוד מאחורי ותזעק
'עצרי!'
את עלולה ליפול'
ימים של כלום או הכל
ימים של רוח

בעסקי התקווה

בספטמבר האחרון, קרו
שלושה דברים ששינו
לחלוטין את החיים שלי.
למדתי שאופטימיות איננה
עמדה המבוססת על ממצאים,
אלא פרספקטיבה המתמקדת
ביצירתה של תקווה. הצעה
מעשית לשאלה הגדולה: "אז
מה אפשר לעשות?"

גיל אייזן

"מ" ה החלום שלך?

האמת, תמיד אהבתי לשאול את השאלה הזאת. מחיצות הציניות נופלות ולרגע, אפשר להתקרב. להכיר. לא כולם מרגישים בנוח לשתף, לא כולם יודעים, אבל בסופו של דבר, לכולם יש. בשנה האחרונה, זו הפכה לפתיחה הקבועה שלי בשיחות גיוס לאקטיביזם. זה עלול להישמע כמו דף המסרים הפופוליסטי המוכר: "אמור לי מהו חלומך, ואספר לך איך האג'נדה הפוליטית שלי משרתת אותו", אבל שיחת מכירות בביזנס של תקווה הולכת קצת אחרת.

ב־7 באוקטובר עזבתי הכול ונסעתי לבסיס. בדרך עצרתי אצל אימא שלי לקחת מדים. ברכב שלי חיכו שני חברים שאספתי וחבר שלישי עלה איתי להכין קפה. אימא שלי חיבקה אותי חזק ושלחה אותי לדרך בלי לדעת מה יקרה. אני מיהרתי ללכת, ארזתי ויצאתי. בנסיעה לבסיס הצטערתי שלא הקדשתי יותר זמן להיפרד ממנה. לא התמסרתי לחיבוק. פתאום הבנתי שגם אני לא יודע מה יקרה מכאן. הנסיעה עברה מבדיחות פנימיות של חברים מהצבא לחדשות רעות מהמושב האחורי. יישובים נכבשים. ילדים נחטפים. פיקוד דרום מושבת. אפוקליפסה. ברחבי הארץ צעירים בגילנו נלחמים, מצילים, מתמודדים עם הנורא מכול. מתגייסים למאמץ המשותף. ידעתי שברגע שנגיע, אפגוש את החיילים שלי ולפחד כבר לא יהיה מקום. יהיו להם פחדים משלהם

צילום: Tra Nguyen

הטבעית לשגרה ולהימנעות מכל מה שמזכיר פוליטיקה נראית כמעט בלתי נמנעת. הדור שלנו שבור, חשדן ומותש.

בשבוע שעבר פגשתי חבר שנלחם בעזה ובלבנון. הוא לא החליט עדיין אם להתייצב לסבב הקרוב. הוא איבד אמון במדינה ומרגיש שהיא שולחת אותו להילחם לשווא, במקרה הטוב ולאינטרסים זרים, במקרה הרע. חבר אחר שאל

ואני אצטרך להיות שם כדי לחזק אותם. על מושב הנהג, בין העצב והדאגה, מצאתי איזה חיוך. מאז, השלמנו סיבוב וחצי מסביב לשמש. עברנו מייאוש לתקווה ובחזרה לייאוש. המדינה שגדלנו עליה נמצאת בתהליך פירוק הולך ומתגבר, הקיטוב והשנאה בחסות הממשלה מכלה כל חלקה והשיחות על חו"ל עשו רילוקיישן לפליטות. איזה עתיד יהיה לנו כאן? לילדים שלנו? הבריחה

אותו למי הוא מתכוון להצביע בבחירות הבאות. "אני לא במשחק" הוא הסביר, "אני כבר לא מאמין במשחק הזה של הפוליטיקה. אני גם בן־אדם מאמין. או יותר נכון רוחני. אני מרגיש שחייב להיות משהו גדול יותר מאיתנו שבסוף יסדר הכול. אלוהים, הטבע, מה שתמצאו. אם זה הכול תלוי בבני־אדם, אז באמת נדפקנו".

רציתי להגיד לו שאלוהים לא העניק לנשים את זכות ההצבעה. שהטבע לא ניצח את הנאצים ולא ביטל את העבדות. רציתי להסביר לו שלא כוח עליון החזיר את אמילי דמארי או את נועה ארגמני, שהרי לו אישית יש חלק בזה. רציתי להראות לו שדווקא אם הכול תלוי באנשים, אולי יש תקווה לעתיד כאן. "מבין אותך אחי", זה כל מה שהצלחתי לגייס הפעם.

אחרי שתספרו לי מה החלום שלכם, אני לרוב אשאל אם אתם מרגישים שיש לו מקום במציאות של היום, ואם לא, אז למה? מה צריך להשתנות? מה הייתם מוכנים לעשות כדי שזה יקרה? בדרך־כלל מגיע איזה "אבל זה בכל מקרה לא ישנה" או "אני לא מרגיש שאני יכול לעשות הבדל בשלב הזה". במשך עשרות שנים תאגידי ענק וכלי תקשורת מהדהדים שזה מאוחר מדי לפתור את משבר האקלים. המדענים מציגים תמונה אחרת לגמרי, אבל זה משתלם להם לטפח את הייאוש שלנו. אם נאמין שעוד אפשר לתקן, זה עלול לעלות להם הרבה מאוד כסף.

דיכוי מבוסס על השכנוע שהסדר הקיים אינו ניתן לשינוי, שהוא טבעי. אחרים יתאמצו לשכנע שהמצב לא כזה נורא. או לחילופין שהמצב אכן נורא, אך היחיד שביכולתו לחלץ אותנו אינו אלא זה שמדאג אותנו מלכתחילה. לכל אחד בדור שלי יש חלום. כשאנחנו מביטים למציאות בעיניים, רובנו מבינים שהמסלול שבו המציאות מתקשת ללכת אינו מוביל להגשמתו או לפחות מרחיק אותו משמעותית. אנחנו מסכימים שמגיע לנו טוב יותר, אבל חסרה לנו תקווה. אלא שתקווה היא לא מסקנה שעולה מניתוח דקדקני של המציאות, אלא מרחב במציאות שבו ניתן לייצר משמעות. בספטמבר האחרון, קרו שלושה דברים ששינוי לחלוטין את החיים שלי. באותם ימים, שירתתי (שוב) במילואים במסגרת המלחמה בלבנון. כנגד כל התחזיות, תוך שבועות ספורים, חיזבאללה, שהיתה לאיום הגדול והמסוכן ביותר למדינת ישראל והעיסוק העיקרי שלי באופן אישי בשבע השנים האחרונות, הוכרעה כמעט לחלוטין. באותם שבועות, אימא שלי נכנסה לאשפוז בבית החולים, למה שיהיה הקרב האחרון אחרי מאבק ארוך במחלת הסרטן. במקביל, הידיעה על הירצחם

בשבי של שישה חטופים שנועדו לשחרור בעסקה הוציאה מאות־אלפי ישראלים לרחוב והביאה להשבתה בפועל של המדינה. החיים שלי נמתחו בין בית החולים, למילואים ולמחאה. בזמן שבראשון מצאתי בעיקר כאב וחוסר אונים, בשניים האחרים מצאתי תקווה. השגנו הבטחה ממשית לביטחון לתושבי הצפון ולמדינה בכלל. החברה הישראלית התלכדה בערבות הדדית ובהבטחה לשינוי אמיתי, להצלת האחים והאחיות שלנו, לעתיד אמיתי במדינה.

אני לא בטוח איך, אבל אפילו אימא שלי, ברגעים הכואבים והקשים ביותר, תמיד השיבה בחיוך. היא סירבה להתייאש.

מתברר שאופטימיות אינה עמדה המבוססת על ממצאים אלה או אחרים בשאלה האם יש תקווה, אלא פרספקטיבה המתמקדת ביצירתה. תקווה היא הכלי האפקטיבי ביותר לשינוי חברתי. היא חיוך דק על מושב הנהג. החברה הישראלית עברה הרבה מאז ספטמבר. קשה להגיד שהעתיד בהיר יותר היום ובמובנים רבים המציאות בתוך המדינה מציגה סכנות וקשיים שאינם נופלים מהסכנות הביטחוניות מחוץ.

כאן מגיע החלק המעניין בשיחה: "אז מה אפשר לעשות?"

התשובה הקצרה, עוד מימי אריסטו, היא השתתפות פוליטית. נקיטת עמדה אקטיבית ביחס לאופי החיים המשותפים והשפעה עליהם. איבדתי אתכם?

יש סיבה שאנחנו לא אוהבים לדבר על זה. התרגלנו לראות בפוליטיקה מרחב מלוכלך, רדוד ואלים שאינו אלא נחלתם של הבינוניים והמושחתים והאקלים הפופוליסטי מקשה על הרבה מאיתנו לקחת חלק בפוליטיקה.

פופוליזם מבטא מיצג־שווא ובו המנהיג הפופוליסט מייצג את העם וערכיו, את האינטרס הציבורי האמיתי, מול האליטה המנותקת והמושחתת, המייצגת אינטרסים זרים. המנהיג יישא הבטחות לא־מציאותיות (הניצחון המוחלט) ימנע מלקיחת אחריות על מחדלים או כישלונות (מצלצל מוכר?) ויאשים את הדרגים המקצועיים והמוסדות הממלכתיים ("הדיפסטייט"). הפוליטיקאי הפופוליסט מחליש את הדרגים המקצועיים, מקדם מקורבים ותומכים פוליטיים ("הלומים") למשרות מפתח, חרף היעדר התאמה מקצועית (מנכ"ל משרדי הממשלה, נציב שירות המדינה, מפכ"ל המשטרה) כך שהמערכת נחלשת ונכשלת. המנהיג הפופוליסט מאשים את המוסדות הממלכתיים, תוך הפצת הנראטיב שמשרת אותו, וחוזר חלילה.

עקב כך, מתחזקת התנגשות בין נראטיבים מקבילים, שבהצפת המידע שבה אנו חיים, מקשה מאוד על ההבחנה בין עיקר לטפל, בין אמת לשקר. בועות האינפורמציה האלה מתדלקות פרספקטיבה שבה הצד השני אינו רק טועה אלא מזיק ומסוכן, כשכל צד מתבצר בעמדותיו ובהתנגדותו, לא רק לפוליטיקאים היריבים אלא לציבור מצביעיהם ומעצים את הקיטוב הפוליטי. זו כשלעצמה סיבה מספקת להימנע מהשתייכות ומהזדהות עם קבוצה פוליטית, במיוחד זו שמתנגדת למשטר ומסומנת כמטרה על ידו ("המפגינים הם זרוע של חמאס").

במקום לייבא מחלוקות אל הזירה הפוליטית ולפתור אותן בהסכמות, פוליטיקאים נלחמים זה בזה ומשליכים אותן אל הציבור, שאת הקבוצות בו הם משסים ומסיתים זו בזו. הפרקטיקה הזאת נועדה לדיכוי "הרוב המתון" שחרף הבדלים עקרוניים, מחזיק ביכולת לבנות חיים משותפים, כשאנו נתון למניפולציה ולשיסוי.

ציטוט מפורסם של מרק טווין אומר שהשקר עושה דרכו סביב חצי־עולם לפני שהאמת מספיקה לנעול נעליים. אבל אנחנו, כאמור, השלמנו כבר סיבוב וחצי, ובשלב מסוים נעשה ברור שאין לו רגליים. בסופו של יום, האופוזיציה הגדולה ביותר של הפופוליזם היא האמת.

אז איך מוצאים אותה? ומהי בכלל השתתפות פוליטית בישראל 2025?

מן הסתם, אין "מדריך למשתמש" שמתאים לכולם. את השורות הבאות אנסה להקדיש להצעת הגשה רחבה יחסית, שבתקווה כל אחת ואחד ימצא בה מקום מתאים לו.

הציבור מטומטם ולכן הציבור ישלם?

דמוקרטיה מתבססת על ההנחה שהציבור מודע ומבין את המציאות, מקיים דיון ציבורי עשיר ומביע את עמדתו בסוגיות הציבוריות החשובות. כדי להשפיע על המציאות, נצטרך, לפני הכול, להבין אותה. זה לא קל. הידע לא תמיד נגיש או ברור והשגרה השוחקת – לימודים, עבודה, מילואים, משפחה – כמעט לא מותירה קשב להתעמק או להתעניין.

התחלה טובה תהיה לעקוב אחר הערוצים, הפרופילים וכלי העיתונות השונים, ברשתות החברתיות, באפליקציות או בכל פלטפורמה שמשתלבת בחיים. לייצר הרגל של צריכת תקשורת ממקורות מגוונים ככל האפשר ולהתעדכן, פסיבית ואקטיבית, בענייני החברה והמדינה.

להיפך – צריך להישען עליהם במציאת הדרך הנכונה. זה לא משחק בינארי. הבחירה אינה בין להיות חברי־כנסת לבין הדחקה מוחלטת. שיחה בהפסקת קפה, יצירת סטורי באינסטגרם, קריאה וכתבה – הן כולן צורות של אקטיביזם. כל מה שנדרש זה לעצור ולשאול – "מה מפריע לי? מה מעניין אותי? על מה ועל מי יש לי השפעה?", למצוא את המרחב הנכון כדי לייצר משמעות ולסגל הרגל של מעורבות בסוגיות שמשפיעות על חיינו. אחרת, מישוהו אחר פשוט יבחר בשבילנו.

מקום לשינוי

לי, ההזדמנות לעמוד לצד עינב והמשפחות לאורך השנה האחרונה, להשקיע מחשבה ואנרגיה במאבק להשבת החטופים, היתה מקום שמאפשר להשפיע ולשנות, ולו במקצת, את מציאות החיים כאן: ראשית, בתמיכה הציבורית במשפחות וההבטחה שהן לא לבד ושנית, בחלקי הצנוע (מאוד) ביצירת השינוי הפוליטי שיביא להחזרתם. בחורף האחרון, עם חזרתם של 38 חטופים הביתה, הלב של כולנו התרחב בתקווה ובאמונה בשינוי. זה היה רגע נדיר ויקר של הצלחה בתקופה ארוכה וקשה במיוחד. בימים אלה, כשעסקה להשבת 58 החטופים הנותרים הולכת ומתרחקת, אני משתדל לא להתעסק במה שיקרה אם לא נצליח להחזיר אותם, אלא ברגע שבו סוף־סוף ישובו והתחושות שהרגע הזה יביא איתו.

לעתים נדמה שהמצב במדינה נוראי ובלתי הפיך, ששינוי פוליטי הוא משימה בלתי אפשרית. ההיסטוריה מלמדת שאם נהפוך את ענייני המדינה לענייננו, צעדים קטנים בהיקף רחב להשפעה מקומית על קבוצת השווים שלנו יביאו לשינוי דרמטי במציאות. זה לא בשמיים.

ב־1994 התגשם מה שנראה פעם כחלום רחוק ונחתם הסכם השלום עם ירדן. בנאומי, רבין אמר שאין לו נכסים, אלא רק "חלומות להוריש לדורות הבאים עולם טוב יותר". כשהוא היה בגילנו, הוא נלחם במלחמת העצמאות ופיקד על שחרור ירושלים. הם היו דור המייסדים שעשה את הבלתי אפשרי. הדור שלהם ניצח מלחמות, הרים את המדינה משברי מלחמת יום כיפור ובהמשך הדרך הצליח להפוך חלומות של שלום וביטחון למציאות. קשה להסתכל על הדרך שלו ולא להשתכנע שגם אנחנו יכולים לאתגרים של הדור שלנו.

האם הוא הוריש לנו עולם טוב יותר? לכל הפחות, הוא הוריש לנו חלומות.

עינב צנגאוקר במחאת המשפחות, ספטמבר 2024. צילום: ניצן כהן, פרסום לפי רישיון CC BY 4.0

האישי הוא הפוליטי

לאחר מכן, עלינו למצוא את המרחבים להשתתפות ולהשפעה. בשביל חלקנו, המרחב הדיגיטלי הוא נגיש ומאפשר יותר מאחרים. צריך לבחור אחרי מי עוקבים, לשתף את המידע והמסרים הנכונים ולייצר אדוות ברשתות סביבנו. אם יש לי אמירה – לכתוב, להצטלם, לתת לה ביטוי. לאחרים, מתאימים כתיבה אקדמית או אפילו שיח פתוח עם שותפים, עמיתים וחברים. צריך לפתח תודעה אידיאולוגית בעצמי ובסביבה שלי. אפשרות נוספת היא לקחת חלק פעיל בעשייה פוליטית: להתנדב, לתמוך בארגוני החברה האזרחית, להפגין בדרכים ובמקומות שמתאימים לי, להתפקד למפלגה שמייצגת אותי, לבקר את משרתי הציבור, לפעול לקידום אלטרנטיבה. בעידן אינדיווידואליסטי, שבו לכל אחד ואחת מאיתנו הזהות, ההעדפות, תחומי העניין והחלומות הייחודיים שלו, אין סיבה להתעלם מהם אלא

בשביל נשים (וכל מי שמאמין בשוויון) עירנות לצעדי מדיניות שפוגעים ישירות בזכויות נשים ובמעמד האישה, אינה פריבילגיה אלא הכרח. ממשלה שמנוהלת כמעט לחלוטין על ידי גברים שחלק גדול בהם מקדם אקטיביזם הדרה ופגיעה בכל תחום, היא לא משהו לישון עליו. לכל מי שהחטופים חשובים לו, כדאי להתעמק באופן שבו מנהלת הממשלה את המשא ומתן ולסגל ביקורתיות לתצהירים התקשורתיים בנושא. לכולנו מוטב לראות מה מתחולל בעזה בחסות המלחמה – תחילה, מתוך המחויבות לזכויות האדם ומעבר לכך, כדי להבין איך העולם רואה את ישראל ומה ההשלכות לכך עלינו כישראלים. עלינו להתבונן במציאות ולגבש תודעה פוליטית עצמאית וביקורתית – מהם הקווים האדומים שלנו, במה ובמי אנחנו תומכים ולמול מה עלינו להתנגד? אין לנו פריבילגיה להדיר את עצמנו מהשיחה על העתיד שלנו.

Georgia O'Keeffe, *Sky with Flat White Cloud*, 1962. Alfred Stieglitz Collection, Bequest of Georgia O'Keeffe

הבריחה הגדולה

כשסרטון אינסטגרם המליץ לי על טיול ב"שוויץ של ישראל", נדלקתי מיד. הסרטון הבא הזמין ל"פרובאנס בחוף כרמל". עוד יותר מגניב. בעוד ההצעות המפתות ממשיכות לזרום במורד הפיד, תהיתי לעצמי, האם אני חיה בעיצומה של קטסטרופה?

מאיה פלוכין

כל העולם כולו קורא לי דרך סרטונים של 15 שניות, כל שנייה היא פריים אחר, כל פריים הוא משהו חדש שאני מפספסת. קשה להירדם. בהדרגה, הטיולים הליליים החלו להסתבך, עם כותרות כמו: "ברוכים הבאים להוואי של אירופה". "הפארק הפריזאי הנסתר של ברלין". "כל מה

סרדיניה. הדולומיטים האיטלקיים. הכפר שלא הכרתי בדרום צרפת. עוד כפר שלא הכרתי בדרום צרפת. כל חצי שעה של "Doom Scrolling" לפני השינה הפכה לטיול כוכב אירופי לתפארת, מתובל בגיחות ל"חמשת חנויות הספרים שאסור לפספס בואנוס איירס" ו"חיים בהוואי ללא סאונד טרנדי".

האלגוריתם למד אותי. לא מתכונים מגרים, לא תינוקות או כלבים, לא בישול בכלי אוכל מיניאטוריים או טריקים זולים לעיצוב הבית – הפיד שלי התמלא, כמעט עד אפס מקום, בסרטוני טיולים. נורווגיה. האיים האזוריים. פריז ביוני. פריז ביולי. פריז באוגוסט! קצת שוויץ. הרבה

מינים זה דרמטי. אבל איפה ההכחדה ההמונית השישית?

ב-1995, קבוצת תלמידים ממדינת מינסוטה שבארצות הברית תפסו צפרדעים בטיול שטח של בית הספר. מתוך 22 הצפרדעים שנתפסו, 11 היו עיוותים חמורים, לרוב ברגליהן. המחקר הנרחב שזיהו תופעה זו הצית גילה קשר בין שינוי מתווי מקורות מים לעלייה במספר חלזונות, שהיוו בית גידול לטפילים, שגרמו בתורם לעיוותים באוכלוסיות דו-החיים. התעצמותם של העיוותים נקשרה גם לריבוי חומרי ההדברה הכימיים שמצאו את דרכם למקווי המים המתוקים, שהשפיעו לרעה על מערכות החיסון של הצפרדעים, וגם לזליגה של נוטריינטים שמקורם בדשנים, שתרמו לעליית אוכלוסיית החלזונות ועקב כך לעלייה במספר הטפילים. ושוב, אוכלוסיית דו-החיים ניזוקה.⁵ את המחקר הזה לומדים באחד השיעורים הראשונים בקורס "אקולוגיה", כדי להדגיש את הקישוריות העוצמתית במערכת האקולוגית. גם המילה "עוצמתית" מרגישה כמו אנדרסטייטמנט. יותר חלזונות? פחות צפרדעים. פחות צפרדעים? יותר יתושים, יותר מחלות. למה יש יותר חלזונות? היה צריך לדשן את השדה. למה? כי מאיה הקטנה מתל אביב רוצה לאכול טופו או אבוקדו או תותים בקיץ. או אבטיח בחורף. או בשר אדום חס וחלילה. אבל היי, לפחות הצפרדעים לא נכחדו? ואם יחדו. האם אשים לב?

המעלות ממשיכות לעלות וחומרי ההדברה ממשיכים לעשות את שלהם, ובטיול שלי ללגונות והמפרצונים היפים כל כך של איזור חוף הכרמל אולי אבחין בזיהום פלסטיק ושאריות זפת על החוף, בזמן שהפרובאנס יבהב בראשי. הרי הבטיחו לי שמועצה אזורית חוף כרמל היא פרובאנס הישראלית. האם אכפת לי מהפרובאנס? הזפת אולי תצליח להסוות את עצמה בדימוי המסנוור, או שאלך הביתה מבואסת כי בפרובאנס אין זפת. היא תישאר שם בכל מקרה, להרעיל את חיות הבר או לחלחל למי התהום. כשנגיע להתחממות של שתי מעלות בממוצע מעל

התחלה או סוף, מורכבת מדי מכדי להיות מובנת מנקודת מבט אחת. אנחנו לא חיים בהכחדה ההמונית השישית, אלא עשויים למצוא את עצמנו חיים בה, במובן שבו היא בלתי ניתנת לתפיסה. הנתונים מצביעים עליה, אנחנו מודעים לקיומה, והיא מצידה אורבת במחשכים. ועדיין, קשה לקבל את האמצע של ה"אנחנו עשויים". נרצה לשאול, כן או לא. נרצה לקבל תשובה. אבל האמצע הוא תפיסה אקולוגית, לשיטת מורטון. כי אם אנחנו חיים בעידן של משבר אקלים, אנחנו אמורים להרגיש את זה. זה אמור להיות ברור כשמש. ואם זה לא ברור כשמש, אז משהו לא בסדר בי, או שאין משבר אקלים והכחדה המונית. את התשובות "כן" או "לא" אני יכולה לענות ולשים מאחורי. האמצע של ה"אולי" משאיר אותי על הקצה של הכיסא. מוזרות אקזיסטנציאלית, מורטון קוראת. לזה. באמת מוזר.

האנושות מתקרבת להתחממות של 1.5 מעלות בממוצע לעומת התקופה הטרומית תעשייתית. למעשה, בשנת 2024 כבר תועדה התחממות כזו.³ ההכחדה ההמונית החמישית התרחשה לפני 6.5 מיליון שנה, והעלימה את הדינוזאורים החמודים מעל פני האדמה. ההכחדה ההמונית השישית, לפי מחקרים, התחילה לפני כ־50 אלף שנה – במקביל להתפשטותם של ההומו סאפיינס ברחבי העולם הקדום. ב־100 השנים האחרונות, קצב הכחדת המינים מגיע עד פי־100 מאשר בתקופות הרקע, דהיינו, קצב ההכחדה הטבעי של מינים ביולוגיים בטבע.⁴ מה אומרת התחממות של מעלה וחצי, או הכחדה המונית? הרי השמש זורחת. הקיץ חם, בחורף יש גשם. כיף ללכת לים במרץ, והמים זורמים כשאני פותחת את הברז. הפרחים היפים פורחים. האם אני חיה בהכחדה המונית? בקטסטרופה? קשה לענות "כן" או "לא". ושוב הנתונים, שהשמרניים ביותר מתוכם מצביעים על הכחדת מאות מינים של יונקים, ציפורים, דו-חיים, זוחלים ודגים מאז שנת 1900. כל מין כזה אוצר בתוכו ידע קדום ויקר מפז שאבד לעד, לכל אחד מקום וסוכנות במערכת האקולוגית שמאפשרת את קיומנו. מאות

שטוב באוסקה נחת בתל אביב!¹ התברר לי שחוף כרמל הוא "פרובאנס הישראלית"² ותמונות נוף יפה בפייסבוק התחילו להכריז "זה לא טוסקנה, זה השומרון!" ולהכתיר את המקום המדובר כיעד החם לטיול פסטורלי בחוף המועד פסח. איזה מזל, חשבתי לעצמי, שכדי להגיע לאיטליה כבר לא צריך לשלם 600 דולר טיסה הלך-חזר, אלא לעלות על אוטו ולעבור כמה מחסומים. טיול ליפן? איזו בדיחה. הפורטל לאוסקה הרי נמצא ברחוב החלוצים, מתחת לזרזוף התמידי של מנועי המזגנים הפלורנטיניים. מעבר לכביש נפתח בדיוק הקפה החדש באווירת קופנהגן. לאט-לאט, כל פינה בפיד הרשת החברתית החלה מסמנת מקומות ממשיים שהחלו מסמנים שער לעולם אחר. התחלתי להתבלבל. למה חוף כרמל לא יכול להיות פשוט חוף כרמל? מה הקשר לעזאזל בין טוסקנה לשומרון? מה זה הצורך הזה בכלל? האם מדובר בדחף להרגיש אוויר הרים צלול של קצת חו"ל? לדמיין את ארצנו הקטנטנות "על המפה", או אולי לקבל אשרור לקוליות של מקומות הבילוי התל-אביביים, דרך הישענות על דימויים חמקמקים ונחשקים שמקורם הרחק הרחק? רילז טיולים בפיד האינסטגרם הפכו למאורת ארנב שמטרתה לא להיות איפה שאני. להיות במקום אחר. לא להיות גם במקום האחר. לא להיות בכלל?

את הספר All Art Is Ecological פותחת הפילוסופית הבריטית טימוטי מורטון במסה ששמה "And You May Find Yourself Living In An Age Of Mass Extinction". בתרגום חופשי – ואתה עשוי/ה למצוא את עצמך חיה/ בעידן של הכחדה המונית. לקטסטרופה, מורטון כותבת, טבע חמקמק, מוזר, לא-ממשי. מורטון מבקשת מאיתנו לדמיין תאונת דרכים. המציאות נשברת, העיניים מבולבלות. האמת מתפרצת אל תוך ההכרה ברגע האסון. והיא כאוטית. במובן הזה, לפי מורטון, משבר האקלים, או ההכחדה ההמונית השישית, אינה אסון, אלא "היפר-אובייקט" – התרחשות דביקה ולא-מוגדרת במרחב-זמן, ללא

5 Kiesecker JM. "Global stressors and the global decline of amphibians: tipping the stress immunocompetency axis". *Ecol Res*. 2011;26(5):897-908. doi: 10.1007/s11284-010-0702-6. Epub 2010 Mar 24. PMID: 32214651; PMCID: PMC7088592

3 "State of the Climate 2024 Update for COP29" (n.d.). *World Meteorological Organization*. <https://wmo.int/publication-series/state-of-climate-2024-update-cop29>

4 "Stage Set for Sixth Mass Extinction of Animals". *Science* 331, 1119-1120(2011). DOI:10.1126/science.331.6021.1119-d

1 בן דוד, שרון. (7 January 2025). "האיזקאיה היפנית הזאת היא כל מה שטוב באוסקה. והיא בפלורנטיין", **טיים אאוט**, <https://timeout.co.il/saka-ba>

2 ארזי, דניאל. (5 June 2024). "פרובאנס בישראל: חבל הארץ הזה הוא הסוד השמור שלנו", **Mako**, <https://www.mako.co.il/travel-israel/Article-b069dce7653ef81026.htm>

חוף הכרמל

שנפל קורבן לטפיל אנונימי. את הפירות אני מכירה, אחד אחד. את המערכת האקולוגית הסבוכה במצוקי הכורכר של חוף הכרמל קצת פחות. יהיה כואב להכיר אותה, כנראה. אם פרי אחד פחות בגינה שלי צובט בליבי, איך תרגיש היכרות אינטימית עם מערכת אקולוגית, שלמה, בקריסה? כואב. לתת לה שם אחר, של מקום רחוק וזוהר בעולם, יאפשר לראות ולכאוב פחות. כשם שהקטסטרופה היא ישות ערטילאית, מרחפת בזמן־מרחב, "היפר־אובייקט", כך גם אותם מקומות יפים ברחבי העולם, כך גם פיד האינסטגרם שלי. במרחב הזה שבין הממשי לערטילאי אנחנו אולי מכחידיים את היסודות לחיינו. רק אולי.

שמקרינה בתורה על הישחקות מצוק הכורכר בחוף כרמל, אה, בפרובאנס.

אני חושבת על הכמיהה אל האחר, הרחוק, על שמות קוד כמו "טוסקנה" או "פרובאנס" לציון מקום יפה, טוב, שראוי לשהות ולהנות בו, להתרשם מיופיו. כמיהה שמסתמלת מחסור, אינות. הנוף הממשי, שאיתו אנחנו יכולים להיות בהיכרות אינטימית, נעלם ומוחלף בדימוי. היכולת לאהוב, להכיר ולטפח נעלמת איתו. אני חושבת על שיח הפסיפלורה בחצר שלי בשכונת שפירא בתל אביב. כמה אני שמחה על כל פרח שהופך לפרי, משגיחה מדי יום בתפוחתן האיטית של הפסיפלורות שלי. הופכת רגישה לשמש חזקה מדי או לגשם פתאומי, מתעצבת על כל פרי

התקופה הטרום־תעשייתית, עשרות־מיליוני בני אדם יעקרו מבתיהם בגלל עליית פני הים. תושבי הפרובאנס של חוף כרמל גם הם. אם לא הצלחתי להישיר מבט לזפת על החוף, איך אצליח להישיר מבט לחורבנו המתהווה, האיטי והממושך?

החורבן. הוא קורה סביבנו בהילוך איטי מאוד ומהיר להחריד בעת ובעונה אחת. הזמן שלו לא לינארי. המעלות מתחממות פסע־פסע בכל שנה ואז מגיעה השריפה. יש מצב שקורה כאן אסון, אבל אני לא אדע, כי אני בטוסקנה. ואני גוללת בפיד. כשם שאנחנו נמצאים בכל מקום ובשום מקום בו־בזמן כך גם האסון, אורב בצללים, נוכח נפקד, שרשרת אינסופית של סיבות ומסובבים. כמו שאוסקה מקרינה על פלורנטינו, כך זיהום האוויר מהטיסה שלי מקרין על התחמצנות האוקיינוסים,

שירים

תכלת פריד

יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וְיִהְיֶה מִבְּדִיל, בֵּין מַיִם
לַמַּיִם. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ, שָׁמַיִם. וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים, יִקְוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם
אֶחָד, וַתִּרְאֶה, הַיַּבֶּשָׁה. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבֶּשָׁה
אָרֶץ. (בראשית א, ו-י, פחות או יותר)

*

בַּחֹצֵר בֵּית הַסֵּפֶר שֶׁבִּפְנֵת הָרְחוֹב אֲפֹשֶׁר לִרְאוֹת
יְלָדוֹת יְפוֹת עִם סֵרְטִים בִּשְׁעָר, מוֹתַחוֹת
בֵּין אַחַת לַשְּׁנִיָּה חֶבֶל אוֹ סוּד
וְשֵׁרוֹת בֶּקֶצֶב דֶּק
בִּינִיָּהוּ נְשִׁיקוֹת וּדְמָעוֹת וַיָּדִים אוֹחֲזוֹת.
מֵאַחוֹרֵי הָעֵץ, כָּל עֵץ בְּכָל חֹצֵר, עוֹמֶדֶת הַמִּתְבּוֹנֶנֶת
גְּרוֹנָה רוֹצָה לַצַּחֲק אֲבָל גְּדוֹתֶיו
לֹא נִפְגָּשׁוֹת
אֲצַבְעוֹתֶיהָ מִמּוֹלְלוֹת עָלָה מֵאֲבָק.
הַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹלַחַת קֶרְנִים תַּחְתֶּיהָ
מִקְצָה הָרְחוֹב עַד לַקְצָה הַיְלִידוֹת
וּמֵאַחוֹרֵי הָעֵץ, חֵם כָּל כָּף

*

הִיא שׁוֹכֶכֶת לְצַדִּי
וּמִבְּעַד לַגִּבְעוֹת הָעוֹלוֹת וַיּוֹרְדוֹת אֲפֹשֶׁר לְשִׁמֵּעַ
שְׁכָבוֹת שֶׁל גָּלִים עַל גָּלִים עַל אֶהְבוֹת טְרוּפוֹת.
הַמָּלִים שֶׁלֹּא נֶאֱמָרוּ שׁוֹצְפוֹת אֶת עוֹרְקִיהָ,
רוּחַ כּוֹנֶסֶת אֲכַזְבָּה לְתוֹךְ פִּיהָ
וְנוֹהֶמֶת אֶת הָעֵלְבוֹן הַקָּצֵר
עֲנִיָּה הַכְּבָדִים מְאִימִים לְהַתְפָּרֵק וְרַק
טָפָה קִמְצָנִית אַחַת מְגֵלָה לִי.
תּוֹכִי סָדוּק וּמֵאֲבָק
יָדֵי מִתְקַלְפוֹת מֵעֶצֶם.
בְּכָל הַמִּדְבָּר רַק דְּמִינִתִּי אוֹתָךְ
אֶךְ תִּשְׁוִקֹתִי הַצְחִיחָה נוֹתֶרֶת אֶלְמָת,
אֲנִי מִצְטַעֶרְתִּי, זֶה הַצִּמְאוֹן שֶׁעֲשָׂה אוֹתִי כָכָה.

*

מְשׁוֹטִים שְׁנִים נִתְּנוּ לִי
לְנֶחֱב בִּימֵי הָעִירִם
וְזֶרֶם הַמַּיִם נִשְׁמַע לִי
הַבְּדִידוֹת הַשְּׁחִיזָה חֶרְטוֹם

לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן יִשְׁנֶה חוֹף
וְאִיפָּה הַתְּכֵלֶת נִגְמָר
הָאֲפֶק עָמַד לְצַדִּי
וְהִזְמִן שְׁהִיָּה וְעֵבֶר

כְּשֶׁהִגַּעְתִּי, טַפְסֶתְ אֶל הַתָּרוֹן
לִקְשׁוֹר לוֹ מִפְּרֶשׁ מְלֻכָּה
לֹא נִתְּתָ לִי מִצִּיּוֹן וְלֹא עֲגוֹן
רַק מִשָּׁב מִהָרוּחַ שֶׁלֹּךְ

נטע לאופר, בתרונות רוחמה, 2023. כל הצילומים נכללו במאמר באדיבות האמנית

נדודים ואורות רחוקים

שיטוט בין צילומי החיות של נטע לאופר מעורר מחשבות על הישראליות. מה מספרות לנו עיני התן על הארץ הזו?

יואב אונגר

כאן חגיגה של נוצות, קוצים ופרוות, אותם פרטים שהמצלמות של ערוץ הטבע משדרות באיכות מדהימה. במקום, לאופר מצביעה על הקיום של החיות האלה במרחב – ואיך הן משוטטות בצל האתרים שבנו בני האדם.

חשבתי על השיטוט הזה בעקבות הטקסט המכונן "מסלולי נדודים", שכתבה שרית שפירא. שפירא, חוקרת אמנות מחוננת, שהלכה לעולמה בטרם עת ב־2018, שימשה כאוצרת במוזיאון ישראל בשנות התשעים והאלפיים. לתקופה כיהנה גם כאוצרת הראשית במחלקה לאמנות ישראלית במוזיאון. ב־1991 אצרה שפירא במוזיאון את התערוכה החשובה "מסלולי נדודים", שעסקה ברעיון הנוודות באמנות הישראלית.

(אוצרת: מירה לפידות) בעקבות זכייתה של לאופר בפרס לורן ומיטשל פרסר לצילום ישראלי. בתערוכה הציגה לאופר צילומים שנוצרו באמצעי צילום אוטומטיים, ברובם כלי צילום שמקורם בצבא ובהקשרים מדעיים: מצלמות אבטחה, מצלמות המופעלות בחיישני תנועה, רחפנים ומצלמות תרמיות.

העבודות של לאופר מתמקדות בעולם של בעלי החיים בארץ־ישראל, כשהם מתקיימים לצד התרבות האנושית. אף על פי שהתמונות נותנות הצצה לעולם החי, המקום שלהן לא שייך לתוכניות בנשיונל ג'יאוגרפיק. רוב הצילומים בתערוכה חסרי צבע, מספקים רק מתאר כללי שאיתו אפשר לזהות את החיה המצולמת. אין

עֵיניים בוהקות של תן מביטות בנו בתערוכה "אורות רחוקים" של הצלמת נטע לאופר. בתוך פריים כהה שצולם בחושך פראי, נוצצות העיניים של התן: שני עיגולים לבנים, שנוצרו מהשימוש במצלמת אינפרא־אדום. התן מתהלך על הארץ הריקה. הרחק־הרחק, ברקע הפריים, עוד נקודה לבנה מאירה את השמיים בתמונה. זה האור שבוהק מהלחימה בעזה, מאיר את פטריית העשן שנראית למרחקים – גם משמורת הטבע בתרונות רוחמה, שנתנה את שמה לצילום של התן המסתובב בה. זו התמונה האחרונה שצולמה לתערוכה.

"אורות רחוקים" נפתחה בפברואר 2024 בגלריה לצילום במוזיאון תל אביב לאמנות

קשה להסתכל על הצבר בלי לחשוב על הסמליות שעוטפת אותו מכל הכיוונים. אמנים ישראלים משתמשים בצמח כדי להתייחס לזהות הישראלית. אבל הצבר הוא גם סמל מקומי באמנות הפלסטינית. מכפרים רבים שגורשו במלחמת העצמאות נותרו רק צמחי צבר, שמעידים על החיים שהיו שם פעם.

ואולי **אצברית** נותנת לנו להביט בצבר הגוסס באופן אחר, להתנתק מכל הסמליות הכבדה. האצברית הממאירה נדדה וחצתה את הגבול מלבנון, מערערת על הגבולות של המזרח התיכון ומראה שאין כאן מרחבים נפרדים. היא הדביקה את הצמח, וככה הראתה לנו שהוא לא סמל – אלא יצור חי, קקטוס שגוסס בפני פלסטינים ויהודים כאחד. אחת הדרכים שבה ניסו לטפל בכנימה היא עם הדברה טבעית, באמצעות חרקים שיובאו לישראל ממקסיקו. עוד מין פולש, שהפעם אולי יתקן את המערכת האקולוגית. אבל בעצם, גם הצבר לא שייך למערכת האקולוגית שלנו. הוא לא מין מקומי בישראל, אלא מגיע ממקסיקו בעצמו, והובא לכאן רק במאה ה־18.

העיסוק בסמלים מקומיים ממשיך באחת היצירות המרכזיות בתערוכה, עבודת וידיאו בשם **הר הרצל**. שתי מצלמות אבטחה הוצבו בבית העלמין הצבאי בהר הרצל, שם קבור סבא של לאופר, שנהרג ב־1948 במלחמת השחרור. המצלמות מצלמות את חלקת הקבר בלילות, כשהמקום סגור לכניסה של אנשים. אבל אלה השעות שבהן מגיעים אל הקבר מבקרים אחרים: תנים, שמשוטטים בין המצבות, ונלכדו עם עיניהם הבהקות בעדשת המצלמה.

יש צופים שירגישו לא בנוח לצפות בשיטוט הזה בהר הרצל, שהוא אתר שמתמצת בתוכו את הישראליות: שם הטקסים הלאומיים שלנו, כמו הדלקת המשואות ביום העצמאות. קבורים

לפולין, אנחנו תמיד חושבים מאיפה באנו – עדיף עם דרכון זר בכיס, על כל צרה שלא תבוא. הזהות המקומית שלנו לא נבנית רק מהארץ, אלא מהמבט החוצה. אפילו החוויה הכול כך ישראלית של שירות בצה"ל צריכה להיגמר עם "טיול אחרי צבא", שם אנחנו יוצאים "לחפש את עצמנו", בחו"ל.

כדי להמחיש את המתח הזה, שפירא משתמשת במושגים "החלל המחורץ" ו"החלל החלק", שטבעו הפילוסוף ז'יל דלז' והפסיכואנליטיקאי פליקס גואטרי. התרבות המיושבת מתקיימת ב"חלל מחורץ", מרחב מוגדר בבירור, מחולק לטריטוריות בעלות גבולות קשיחים וזהויות קבועות. לעומת זאת, "החלל החלק" הוא מרחב של נוודות, של תנועה מתמדת, ללא גבולות או היררכיות מוגדרות. שפירא טוענת שגם האמנות הישראלית מיטלטלת בין שני הקטבים האלה: מצד אחד היא מנסה להיאחז בטריטוריה המוגדרת, לבנות זהות מקומית יציבה ולבסס קשר עמוק לאדמה ולמקום, ומצד שני היא נמשכת שוב ושוב למרחב הנוודי, הלא מוגדר, המערער על ההשתרשות ופותח אפשרויות חדשות של זהות.

"מסלולי נדודים" לא הכריעה לטובת אחת מהאפשרויות האלה, אלא הציעה לראות את האמנות הישראלית כמרחב שמכיל בתוכו את שני המצבים. בעקבותיה, שאלתי את עצמי איזה מבט על הזהות המקומית מציעה היצירה של נטע לאופר. את מרכז חלל התערוכה במוזיאון תפסה העבודה היחידה בה שאינה קשורה בצילום, אלא מיצב: **אצברית**, המציגה תא זכוכית ובתוכו צמח צבר גדול – וגוסס. העבודה קרויה על שם הכנימה האצברית הממאירה, מין פולש בטבע הישראלי שניזון מצמחי צבר, עד שהוא מכלה אותם. ב־2013 התפשטה הכנימה בצמחי קקטוס בצפון הארץ. אחת ההשערות העלתה כי האצברית הגיעה לישראל מלבנון.

אנחנו אוהבים לחשוב על תרבות ככזו שמקשרת אותנו אל המקום, אל האדמה הזו (מה מחבר אותנו לבית אם לא התרבות?) שירים, פסלים, סרטים ותמונות הופכים לנכסי צאן ברזל של התרבות הישראלית, ובמקביל מלמדים אותנו מה זה להיות ישראלי. אחד הסמלים הגדולים של האמנות הישראלית, שעד היום עומד בכניסה לאוסף הישראלי במוזיאון, הוא הפסל **נמרוד** של יצחק דנציגר: צייד צעיר ולכתפו בז, מפוסל מאבן חול שהובאה (על פי האגדה) מהרי אדום. נמרוד זוהה עם תנועת הכנענים, שפעלה בשנים הראשונות למדינה וניסתה לפתח זהות ילידית מקומית – במקום זהות יהודית שהתפתחה בגולה. והנה בחרה שפירא להשתמש דווקא ב**נמרוד** בתערוכה "מסלולי נדודים": הצייד הורד מהכך שעליו בדרך כלל הוצג, והונח על רצפת הגלריה במוזיאון – כמו נווד שמשוטט על פני האדמה. במקום להיות הסמל של החיבור הישראלי למקום הזה, נמרוד הופך פתאום לצעיר שמחפש את דרכו בעולם ללא־בית. יחד איתו נרתמו למהלך של "מסלולי נדודים" עבודות של האמנים המזוהים ביותר עם האמנות הישראלית, כמו אריה ארוך, משה גרשוני ורפי לביא. בטקסט שפרסמה עם התערוכה, תיארה שפירא את המתח התמידי באמנות הישראלית בין הרצון להשתרש לבין הדחף לנדוד.

הישראליות, כפי שמציעה שפירא, נמתחת תמיד בין הארץ לשמיים. אנחנו כל הזמן מנסים לאשר את השייכות לארץ ומחפשים סמלים של מקומיות ("מה ישראלי בעיניך?"). אפילו הכינוי שלנו למי שנולד בארץ נלקח מהאדמה: צבר, הדמות של היהודי החדש שחזר הביתה אחרי אלפיים שנות גלות.

אבל בזמנית, הצבר תמיד מביט אל השמיים, חושב על מקומות רחוקים. גלות, עדות, מסעות

נטע לאופר, מתוך עבודת הוידאו **הר הרצל**, 2022

צבי

צבוע

חזיר בר II

נטע לאופר, צילומים מתוך 35 ס"מ, 8-2017

שבצד אחד של המעבר יש שטח ישראלי ובצד השני הגדה המערבית. אבל למרות המעברים האקולוגיים, אי אפשר להפריד בין הפוליטיקה לטבע בארץ הזו. בחלק מהתמונות מצולמים טורפים שממתינים ליד המעברים. חיות למדו שקל לארוב לטרף בנקודה הזו, ולזנק עליו ברגע שהוא יוצא מהמעבר. בדרך לקבוע את המקום שלנו כאן, דרך גדרות וחומות, בעצם טלטלנו את המאזן האקולוגי המקומי.

השוטטות בתערוכה החזירה אותי אל התן עם העיניים הבהקות שעומד בבתרונות רוחמה. הוא ממשיך לשוטט לו באדמת הנגב המערבי, לא מודע לפיצוץ בשמיים הרחוקים מאחוריו. אולי גם אנחנו נוכל לזכור שלא חייבים להכריע את העימות בין הקרוב לרחוק. אולי נוכל לנסות לשוטט בעולמו של התן, להביט ביופי של שמיים וארץ.

מפרש את הסיפור כרמז לתקומה שעוד תבוא, מבטיח שהחלל החלק ישוב ויבנה. אולי התנים בהר הרצל מציעים לנו תנועה לכיוון ההפוך – גם החלל המחורץ בלב ירושלים עוד יכול להתקיים כטבע.

דוגמה בולטת ליחסים בין החלל החלק לחלל המחורץ חוזרת בעבודה 35 ס"מ. לאופר הציבה מצלמה רגישה לתנועה בקטע בגדר ההפרדה שבין מודיעין לאריאל. את הגדר חוצים מעברים אקולוגיים בצורת האות למ"ד. כל אחד מהם ברוחב 35 ס"מ, כך שבעלי חיים יכולים לחצות את הגבול דרך המעבר – שצר מדי לבני אדם לעבור דרכו. הסדרה כוללת 24 תמונות של חיות קטנות שחוצות את המעברים.

גם כאן, בעלי החיים מנפצים את האשליה שאפשר "לחרוץ" את החלל. הם חוצים את הגבול שנקבע דרך מאבק תמידי, שנועד לקבוע

בו חיילים ממלחמות שונות על הגנת המדינה, לצד ראשי ממשלות, נשיאים והרצל עצמו. כל זה קורה בלב העיר הגדולה בישראל, שהצליחה לטפח מרחב מנותק מהרעש של היומיום. מישל פוקו היה מכנה את הר הרצל "הטרטופיה", מקום שמנותק מהמרחב הרגיל אבל בוזמנית גם מערער ומגדיר אותו.

אבל בעיני התנים הר הרצל הוא כמובן לא הטרטופיה. אם נחזור לדלז וגואטרי, התנים מתעלמים מ"החלל המחורץ", המוסדר, של הר הרצל. השיטוט שלהם בהר הופך אותו חזרה ל"חלל חלק", עוד מקום שאפשר לשוטט בו, לחפש מזון, פשוט להתקיים. העבודה הזו הזכירה לי סיפור מפורסם על חיות ששוטטו בהר אחר בירושלים: מדרש מפורסם מתאר את רבי עקיבא צופה בשועלים מסתובבים על הר הבית, במקום שבו עמד בית המקדש שנחרב. המקור היהודי

מלאכית

שמן על קנבס

ליליה קרישטליוב

מפגינים בתל אביב. צילום: יואב עזיז

כל שבת ניצבת בפניו אותה התלבטות מוסרית – מצד אחד, הוא מאמין בחשיבות ההפגנה ומטרותיה. מצד שני, הוא מודע לכך שההפגנה הזו לא באמת תקדם את השינוי שהוא כל כך מייחל לו. האם עליו לצאת מהבית? הוא ידגיש שנמאס לו מטעונים מוסריים סימבוליים, הוא רוצה תוצאות. כפתרון, אציע לו לחדול מלהתקיים.

במאמרו "Two Concepts of Rules", ג'ון רולס מבחין בסוג מסוים של חוקים שמכוננים פרקטיקה (practice). בפשטות, פרקטיקה היא מסגרת נורמטיבית, הקשר. ישנן פעולות מסוימות שאפשר להבין במלואן רק באמצעות הפרקטיקה. כך, למשל, משחקים הם פרקטיקה. מבלי לדעת את החוקים של

כצאן לקפלו

הפתרון לבעיית המפגין
הרציונלי

עומרי אוטיקר

החובה לפעול על פי צו מצפוניו כמפגין, שזו אחריות לא־קטנה.

להפגין זו פעולה חד־פעמית, להיות מפגין זו מחויבות. לכן, על ה"מפגין הרציונלי" לחדול מלהתקיים. עומדות בפניו שתי ברירות: הראשונה, להפוך למחוקק רציונלי ולהציע אלטרנטיבות לחוקי ההפגנות הקיימים. השנייה, להיות מפגין. כאמור, מדובר במשימה מורכבת. אבל, זו הנקודה העיקרית, עליו לעשות זאת באמונה שלמה. לא מוטל עליו להפגין כי זה עוזר למשפחות, יפיל את הממשלה וכד'. עליו להפגין כי זה מה שמפגינים עושים.

מכאן, השאלה כבדת המשקל היא זו: מדוע שאקח על עצמי את המחויבות להיות מפגין? האדם הרציונלי יבוא להפגנה כדי לקדם את מטרותיו, לא יבזבז את זמנו או יחווה כאבי בטן מיותרים. יכול להיות אפילו שינהג כמפגין, אבל לא יהיה אחד מהם ממש, אלא אדם רציונלי. לדעתי, המשמעות של מחויבות היא שהמטרות שאותה ההפגנה מקדמת אינן העדפות גרידא, אלא דבר שאין להתפשר עליו. אפשר לומר שהעדפות מקדמות עולם אוטופי, בעוד שמחויבויות מקדמות בסיס מוסרי שהכרחי שכל עולם ראוי ישען עליו. ויתור על הקריאה למחויבות משמעה ויתור על הבסיס המוסרי שאני מאמין בו. לכן, עלי לקחת על עצמי את המחויבות להיות מפגין כי אני חייב לעשות כן, אם לא בשביל אחרים אז לפחות בשביל עצמי.

ג'ון רולס, 1971. חוקים כמכונני פרקטיקה

קל לתקוף את ההבחנה שיצרתי באמצעות רולס ולומר שהיא ממסדית מדי ומורידה אחריות מוסרית מהמפגינים. אבל, לדעתי, מידת האחריות שמוטלת על השחקנים מותאמת למרחב התמרון שמותירים החוקים לשחקן. בהפגנות, בניגוד לפרקטיקות אחרות, החוקים לא נוקשים (מפגינים מתלבטים אם ללכת לכיכר החטופים או לבגין; הם עשויים שלא לצעוק סיסמה שהם לא מאמינים בה). נכון, על המפגין לא מוטלת אחריות למצוא את הפעולה שתמקסם את מטרות העל של ההפגנה. אבל, בדומה למשתתף במשחק קופסה שמנסה להגיע לניקוד מקסימלי (במקום למקסם הנאה מהמשחק) על המפגין מוטלת

"שם־קוד", לא ניתן להבין את המשמעות של צמד המילים "כבשה, שתיים". צמד המילים מקבל את המשמעות שלו רק מתוך ההקשר של הפרקטיקה. שני סוגים של אנשים לוקחים חלק בפרקטיקה: המחוקקים (אלה שעיצבו את כללי המשחק) והשחקנים והשופטים (אלה שעובדים לפי כללי הפרקטיקה). לפי רולס, על השחקנים והמחוקקים חלות חובות מוסריות שונות, שמייצרות מעין "שתי קומות" של אינטרסים: על המחוקקים לייצר פרקטיקה שמביאה למטרה הרצויה. לדוגמה, היוצרים של "שם־קוד" צריכים להבטיח שהמשחק מהנה. מנגד, מהשחקנים לא מצופה להרהר על התועלת של הכללים ולהגמיש אותם כרצונם – עליהם לעקוב אחר הכללים באדיקות. אחרת, לא ישחקו את המשחק, אלא יעשו משהו אחר. לכן, לפי רולס, לא ניתן לבקר את השחקן או השופט שאוכף את כללי הפרקטיקה, אף על פי שהם לא מהנים – אפשר לבקר את החוק בלבד.

מכאן, קל לראות את המהלך שאני מנסה לעשות – הפגנה (או ליתר דיוק: להיות מפגין) זו פרקטיקה. את הסימבולים שההפגנה מייצרת אפשר להבין רק במסגרת ההפגנה (הקריאה "עכשיו!" אקטיביסטית בהפגנה וחצופה בהמתנה לשירות במסעדה). הפגנה היא התארגנות חברתית וממסדית סביב מנהגים משותפים. אם כך, "המפגין הרציונלי" הוא אוקסימורון – על המפגין לעסוק בהפגנות, על מארגני ההפגנות לעסוק ברציונליות ("תישאר בנתיב שלך").

על הירי ואוטאפה

(תחילת) הפתרון לבעיית המפגין הרגיש

רני אסא פולנסקי

מפגינות במיצג. צילום: יואב עזיז

פעמים מעטות הגיעו ההפגנות בכיכר החטופים לגודל ההפגנות נגד ההפיכה המשפטית. כששאלתי חברים ומשפחה לדעתם, הם אמרו ש"זה כואב מדי". דמעות ומחנק, פסימיות שלא משחררת, קושי לישון בלילה, תחושת מועקה שנשארת בחזה גם ימים אחרי העצרת, אשמה על כך שהחיים ממשיכים כסדרם, דאגה לעתיד, חוסר אונים מול גודל הסיטואציה. כואב מדי להיות בכיכר וכואב מדי לחזור לשגרה יום אחרי. הכאב מוכפל בעקבות הביקורת העצמית על אי ההלימה של הפעולה עם התפיסה המוסרית. הירי (Hiri) ואוטאפה (Uttapa) נחשבים על פי הבודהה ל"שומרי העולם". הירי – בושה ואשמה בעקבות מעשה שגוי, אוטאפה – הפחד לפעול באופן שגוי. הירי ואוטאפה הם סמנים פנימיים ראשוניים לסטייה של המצפן הערכי שלנו. הם הדרך הפרימיטיבית ביותר שבה התודעה אומרת "לא כך צריך להתנהג". באופן זה, אומר הבודהה (בפרפרזה שלי), הן שומרות עלינו.

בעולם המערבי, אנו רגילים לשייך את הביקורת ואת הבושה לאגו. מעשה לא־ערכי אומר שאני לא־ערכי; כישלון אומר שאני כישלון. יש שתי אפשרויות: להקשיב לביקורת ולקבל את השנמוך המוסרי או לדחות אותה ולהישאר עם תפיסה טובה יותר של עצמנו. בכל מקרה, הרגש הלא נעים הוא בעיה שיש לפתור ולסלק בהקדם האפשרי. ברגע שנבחרה אחת הדרכים, יש להמשיך להצדיק אותה, כי הרי לא יכול להיות ש"האני" אינו המשכי וקוהרנטי עם בחירות העבר שלו. כך אנחנו נשארים בלופ של אותה בחירה, שוב ושוב, רק כדי לא לאמת את עצמנו עם אותן תחושות קשות ועם ערעור העצמי.

אם רק לא נזדהה איתן, אותן תחושות יכולות להיטיב איתנו. אם נצליח לא להשליך את המסר שלהן על האגו המצומצם שלנו, נוכל להביט בהן כמראה ולהשתמש בהן כמנוע לשינוי התנהגות.

לשנות את התגובה לסיטואציה. ההתמודדות עם מגע אמיתי עם כאב, באמצעות עקרונות בודהיסטיים, אפשרה לי לא להיכנע אליו אלא להתיידד איתו. יש עוד אינספור דרכים אפשריות, כמובן. העיקר הוא להמשיך לחקור, לבדוק, לאתגר, ולצמוח בשביל לשפר את עצמנו ואת הסביבה. דמיינו עולם שבו כולם לפחות מנסים לעשות את זה. יפה, לא?

(ותודה לעמותת תובנה, למורה שלי שחר מתן ולמאיה שהובילה אותי לשם).

עוצמת הביקורת יכולה להניע אותנו אל עבר התנהגות ערכית התואמת את הכוונות שלנו. שינוי הגישה כלפי התחושות הטבעיות העולות בעקבות תסכולים וקשיים יכול לעזור לנו לפעול בהתאם לערכים ולהשקפות עולמנו במקום להרחיק אותנו מהן. וכאן טמון כוח גדול. בהנחה שאפשר להשתפר בכל פעם מחדש, ושדפוסים אפשר לשנות, התחושות הלא-נעימות מאירות לנו את השביל הרצוי ודוחפות אותנו למצוא את הדרך להגיע אליו.

הירי ואוטאפה לא מספיקות לבדן – הן רק מסמנות את המקום שעליו נרצה לעבוד בשביל

צילום: Acton Crawford

יום רביעי

הדס דניאל

הערב מישהו, מוזיקאי, שהתפלא כשאמרה לו שהיא עובדת בהייטק. מבחינתה הפליאה שלו היא מחמאה גדולה – היא אמרה לעצמה שזו עוד הוכחה קטנה לכך שהיא שונה, היא אדם עם מחשבות וחלומות, ובעצם היא עובדת בסטרטאפ הזה רק במקרה, ובאופן זמני, בשביל להרוויח כסף, לאותה דירה שבה היא מתגוררת, שהיא במחיר מאוד טוב ביחס לתמורה, יש בה מעלית, קודן, מקלט וגם סלון.

היא איחרה לפגישה ב־20 דקות כי בצומת של בגין־קפלן היתה הפגנה. אלה היו ימים של מלחמה, שנמשכה כבר שבועות, או חודשים, ומעל הכול עמד האוויר, עמד בלי לזוז באופן מעיק כל כך

השכורה והמשופצת עם קודן ומעלית בחלק הצפוני של העיר שבה גרה. היא קיוותה לקחת סינר, להתחיל לעבוד ולסיים כמה שיותר מהר, תמיד עבר לה הזמן לאט נורא בין ארוחת הבוקר לארוחת הצהריים, היא הצליחה לחשוב רק על מה תזמין לאכול היום, אם זה בוריתו, פוקי, חומס או סלט. אחרי ארוחת הצהריים הזמן עבר עוד יותר לאט, היא התבוננה באקסל וניסתה להזכיר לעצמה מה המשימה שהיא עושה עכשיו, לפרק אותה לתתי המשימות הקטנות ביותר שאפשר להעלות על הדעת, עד שאיבדה ריכוז וכל המילים באנגלית הפכו לקווים שחורים בעלי קצוות אדמדמים חסרי פשר. היא תכננה לפגוש

יום רביעי, על השולחן שבקפיטריה בקומה 37 הונחו סינרים מבד זול שרקום עליהם הכיתוב "wellness!", עובדי הסטרטאפ מיהרו לעבור ולקחת להם אחד לפני שיפנו לשולחן הגדול שעליו מונחים לחם פרוס, ירקות, ביצים קשות, סלט טונה, צזיקי וחומס, ויכינו קפה במכונת הקפה החדשה. היא היתה אחת מהעובדות, ששמחה לראות באותו בוקר סינר כי באחרונה התחילה לאפות ולבשל. זה סיפק לה הנאה, כזו מסוג של שכחה עצמית לכמה שעות וניסיון כושל לסנכרן בין טיגון טופו לחליטת ברוקולי, להכנת אורז וכל זאת תוך מאמץ מודע להשתמש בכמה שפחות כלים, כי לא היה לה מדיח בדירה

שמקשה לנשום, אבל היא רצתה להגיע לבר היין וכשהאוטובוס נעצר היא לא התייאשה, לא הורידה את האוזניות וירדה ממנו אל הרכבת הקלה, שם המוחים לא יכולים לעצור את תנועת התחבורה הציבורית. היא ירדה מהאוטובוס בעודה עוטה ארשת פנים אדישה אך מכבדת, יש לה דברים לעשות ותוכניות והיא רוצה לפגוש את המוזיקאי, ואין לזה שום קשר לדעותיה הפוליטיות ואכפת לה מאוד. פעם אחת כשהאוטובוס נעצר היא אפילו ירדה ממנו והצטרפה, ואולי היתה הולכת למחאה אם לא היתה נפגשת עם אותו איש זר, אף על פי שלא עשתה זאת בשבוע הקודם או בזה שלפניו. היא הגיעה אל הבר, בפגישה כזאת איחור של עד 20 דקות הוא עדיין בגדר סביר, הוא חיכה לה והיא אמרה לו שלום וחייבה אותו. בפגישות כאלה היא נמנעה מלדבר על העבודה שלה, חוץ מלהגיד בכנות מעושה ש"זה לא מעניין", למרות היותה חלק גדול מהחיים שלה, המשרד, קומה 37, עמדת העבודה עם המקבוק והתמונה המודפסת על בלוק עץ סינטי של שלה ושל אחותה הקטנה. היא וגם הוא קיוו שאולי בפגישה הזאת יוכלו להימלט מהחום הלא־יאמן של העיר בקיץ, ועברו מבר היין לפארק צ'ארלס קלור ליד הים, שם קיימה כבר אינספור פגישות כאלה, רק שכולן נגמרו באכזבה. אבל הערב התחושה היתה שונה. זה היה זמן שהקשה כל כך על אהבה, אהבה נדמיתה לה כמעט כמו חטא של אדישות למצב, לפעול למען כל דבר מלבד האנשים שסובלים ומתים וממשיכים למות הרגיש כמו מעשה בלתי נסלח. ואולי בדיוק בגלל זה שניהם רצו כל כך לרצות האחד את השנייה, לשבת בפארק עם הרוח שפורעת את השיער, לרכון זה אל זו ולהתנשק.

לא היה לה אכפת אם מדובר באשליה, חוסר ההתאמה ביניהם לא הפריע, היא ביקשה את הדבר שיכול לשכך ולמתן את התמונות הזוועתיות שתלויות בכל מקום, והוא היה נראה לה זה. ואף על פי שכבר באותו הערב ראתה בו את הדברים שיפריעו לה גם חודשים לאחר מכן, רצתה כל כך שזה יעבוד ביניהם, היא השתוקקה למוזיקה ולרוח ולשהות לצד אדם שיש לו את הדבר הזה – אולי זה כישרון, אולי זה פאסון או משהו שלישי אחר, אבל היא הרגישה שיש לו אותו.

שניהם חשבו שהמלחמה נוראית, שראוי שתסתיים, אבל היא לא ראתה את עצמה חיה בשום מקום אחר חוץ מהמקום הזה, אף על פי ששנאה כל כך את המשרד ואת נסיעות האוטובוס שנקטעות ואת הצעקות הבלתי פוסקות, ושנאה את התחושה שיש דרישה מתמדת ממנה לפעול בתגובה למה שקורה סביבה, כשבסך הכול רצתה להיפגש עם אותו מוזיקאי ולחפש מישהו שיחבק אותה בלילה. אבל היא אהבה לדבר, לקרוא, לכתוב ולשמע עברית, ואהבה את העיר שגרה בה, בייחוד בימי שישי אחרי הצהריים חמים, אבל לא חמים מדי, כשהרוח משייטת לאורך מכיוון הים והאנשים יושבים על ספסלים ונדמה לרגע שיש פסק זמן מהפסיכოזה המתמדת שכולם מצויים בה. היא לא ראתה את עצמה חיה רחוק מהמשפחה שלה ובטח לא מאחותה הקטנה וגם לא רחוק מהסינמטק או מהפארק או מהמוזיאון, אף על פי שהמקומות האלה נראו לה לפעמים כל כך קטנים ועלובים ופרובינציאליים. הוא, לעומתה, דמיין את עצמו בורח מכאן. בדמיונות שלו הוא עובר לאיזו עיר אירופית, כזו שאין בה שלושה אוטובוסים ריקים שמתפוצצים בתשע בערב במקום בתשע בבוקר,

וגם לא תביעה ממנו להתייצב בכל חמישי או שבת בכיכר ולצעוק ביחד עם כולם "בושה!"; בעיר הזאת הוא מצליח להשתלב ב"תעשיית המוזיקה", מה שזה לא אומר, מקבל את ההזדמנויות שהוא מאמין שמגיעות לו ומצליח ליצור, להרוויח כסף וגם לחיות בכבוד ולשכור דירה. כנראה שאת רוב הזמן באותה עיר אירופית יבלה עם ישראלים אחרים שהיגרו אליה אבל לפחות הם יוכלו לחלוק את סנטימנט הסלידה מהמקום, שבין אם ירצו ובין אם לא, יהיה תמיד הבית והשפה הראשונה שלהם והמקום היחיד שאליו הם שייכים באמת. ובכל זאת, היא העדיפה כל רגע עם הבחור הזה על פני עוד ערב צוות שמתחיל בשתיקה מעיקה ומביכה, שמופרת רק באופן חלקי על ידי האלכוהול וההתפטמות המוגזמת מסשימי טונה אדומה וסלט אצות ומרק מיסו. היא חשבה שהוא שוגה באשליות נאיביות על עתיד מזהיר שמצפה לו מעבר לים, ובכל זאת קינאה בכל מי שמסוגל לדמיין חיים שהם לא החיים האלה פה, שבהם המשרד, ברי היין, ערבי קריוקי וסשימי טונה, כרזות של נשים מדממות, תיאורים מפורטים של רצח תינוקות, הקו האדום של הרכבת הקלה התמזגו יחד למעין ערבוביה כזאת שלא ברור איך לא גרמה לה כבר מזמן לאבד את השפיות. הערב נגמר וזה לכל הדעות לא היה דייט ממוצע, הוא נמשך ארבע או חמש שעות, שזה ארוך באופן יחסי, והיא שמחה מההשגחה הזמנית של הכאב ומהאוויר שנשב מהים באותו הערב, ואף על פי שידעה שהיא חוזרת לדירה עם הקודן והמקלט, היא שמחה שלפחות לערב אחד היא היתה יכולה לנשק, לחבק, לאחוז, ולשחרר שוב.

תל אביב, 21.4.2025

צילומים: רוני קציר

תל אביב, 29.3.2025

תל אביב, 13.7.2024

תל אביב, 26.4.2025

תל אביב, 10.5.2025

ירושלים, 20.3.2025

ירושלים, 19.3.2025

תל אביב, 6.7.2024

ירושלים, 19.3.2025

תל אביב, 3.5.2025

צילום: רביד פרוזן

חלקיקים | רביד פרוזן

הם מצאו אותו בחצר של בית פרטי בהרצליה. כשנשאל על כך במשטרה, העובד של חברת האבטחה לא הצליח להסביר מה הפעיל את האזעקה. באופן חריג, לא הותקן שם גלאי נפח, ולא נראה שהוא התעסק עם המנעול. לא היו סימני פריצה. הדיירים לא שהו בבית, ובמוקד חברת האבטחה לא נרשמה שיחה מהשכנים.

פתחתי את השער בבעיטה. שביל מחופה אבן חצה את החצר. עצים בשוליים ומעט ריהוט גינה. ריסקתי אותו עם האת, טרנספורמציה פשוטה. הלכתי במעגלים. אחת הסיבות שאני איטי ביחס לקולגות שלי היא שאני מתעקש על היכרות קרובה עם הבעיה. איתרתי נקודה מבטיחה. התחלתי לחפור.

רדוקציה, ככה אנחנו עובדים. הדרך הנכונה לפתור בעיות היא להפוך אותן. את לוקחת בעיה שאת לא יודעת לפתור וממירה אותה לבעיה אחרת. את אומרת, אם רק אצליח לפתור את הבעיה החדשה אוכל לפתור את המקורית. היפוכים. המרות. 36 המרות. ככה הגעתי לפה.

מאחוריה את הדלת. המחשבות האלה דחו אותי, אבל לא יכולתי להכחיש את החלקיקים. חיכוך. בכל פעם שהיית שם, שיבשת את תנועת החלקיקים. אני מבקש שתחשבי עליהם. כמויות עצומות של חלקיקים שמרחפים בחדר, נעים בקווים ישרים עד שהם פוגעים באובייקט אחר, ניתנים מהרצפה, מהתקרה, מהקירות. כשהיית שם, הם התערבלו סביבך, ניתזו ממך. הגוף שלך פלט חלקיקים משלו, מכל מילימטר חשוף. מהעיניים, מהאוזניים, מהשיניים, מהשער.

השוטרים נעמדו על שפת הבור.
"הוא חי?"

כשפקחתי עיניים, הוא היה ביד שלי. הכנסתי פנימה. היה לזה טעם של מתכת. ירקתי אותו. זה הוא. זה הדבר שחיפשתי. הפעם בלעתי. הספרות התחילו להתפתל באוויר, ונזכרתי שאי אפשר לסרק קיפוד. עכשיו אפשר לישון.

הנקודה הראשונה הכזיבה. נטשתי אותה אחרי מטר. גם את השנייה והשלישית. בתוך הבור ה־23 נשכבתי על האדמה, משכנם של חרקים איומים. איפה את?

אנחנו אוהבים בעיות תיאורטיות. ביולוגים עושים לי רגשי נחיתות, ופיזיקאים אני מתעב. אין לי שום עניין בעולם הפיזי. אני בז לו. המושגים הפיזיקליים היחידים שאני מוכן להכיר בקיומם הם תאוצה וחיכוך. את בחרת בשני.

אני יודע שהיתה שם. הרגשתי. בהתחלה רק את המרחב. השינויים בצפיפות האוויר התמתנו, רק מילאתי חלל שנוצר מסביב לגוף אחר. אחר כך באו שאר הדברים. הכלים, הספרים, הכלב. יכולתי לראות אותה יושבת על הכורסא שלי, קוראת את הספרים שלי, מדי פעם מגרדת מאחורי האוזן של הכלב. מכינה לעצמה אוכל, שוטפת את הכלים ומחזירה לארון. הולכת לישון. קמה ומסדרת את המיטה. בדרך החוצה היא רוכנת לעבר הכלב, לוחשת לו באוזן מילות פרידה, מחייכת, סוגרת

A Narrow Path

עמר הדר

Along a narrow path
in between grassy meadows
a boy in blue pants walks briskly,
hands in pockets,
elbows curled,
huddled under thin rain drops.
At his side,
A girl
a little taller than him
in a floral dress,
picks up the pace,
As the rain thickens
and the dusty path churns into mud.

They walk silently.

In a little while they will reach a spring where
rattling buckets,
will be submerged into a tiny fountain,
bursting gently from the earth.

As she lowers and lifts,
his body contorts in agitated expectation,
hands on hips,
a single bead of sweat
trickles down his face.

The rain is thinning again,
her steps firmly planted in packed earth,
waves gently swirling in her ears.
He lags behind,
wobbly steps,
two hands gripping,
always nearly crumbling.

They near home,
a fire pit emits thick smoke
a shade lighter than the clouds.
Babu is there,
hunched over coal
eyes narrowed.

They are now seated at her side,
breathing heavily,
eagerly awaiting
but she only breathes,
peering,
waiting
for the two buckets of water
filled to the brim.

צילום: עמר הדר

ניר עוז. מרץ 25'. צילומים: יובל גודוביץ'

סיור בניר עוז

דיונון משוריין עם קונכייה ספירלית שלט באוקיינוסים לאורך יותר מ־300 מיליון שנה ונכחד עם הדינוזאורים. את נקודת המעבר הזאת ניתן לראות בחילוף חד של השכבות באזורים נרחבים. בעולם של תהליכים איטיים ורציפים, עדויות לחורבן קיצוני מהוות אירוע נדיר

יובל גודוביץ'

השריפה הטמפרטורות בחלק מהמבנים חוצות את טמפרטורת קירי, חלק מהמינרלים "מקליטים" מחדש את עוצמת וכיוון השדה המגנטי ביום החורבן. תכונה זו יכולה לשמש לכיול מדויק של השדה המגנטי בנקודה מסוימת וידועה בזמן. בדומה למונחים אחרים בארכיאולוגיה, גם לשכבות החורבן ניתן למצוא הקבלה גיאולוגית. בגיאולוגיה, שכבות החורבן עצמן מוסוות וכמעט בלתי נראות לעין. זיהויין בשטח נובע

כעוגן לתיארוך יחסי, מאחר שהן מסמנות אירועים משמעותיים ובעלי הדים. כל שכבה כזו היא נקודה כרונולוגית ידועה בתוך רצף השכבות, שמאפשרת להבדיל בין ממצאים מהתקופה שקדמה לה לבין כאלה מתקופות מאוחרות לחורבן. לאורך השנים שכבות החורבן הפכו מוקד עניין בהיבטים נוספים. שימוש אפשרי בהן מתבסס על תוצאות הצתת ערים, פרקטיקה נפוצה בעת העתיקה בכיבושים רבים. כיוון שבמהלך

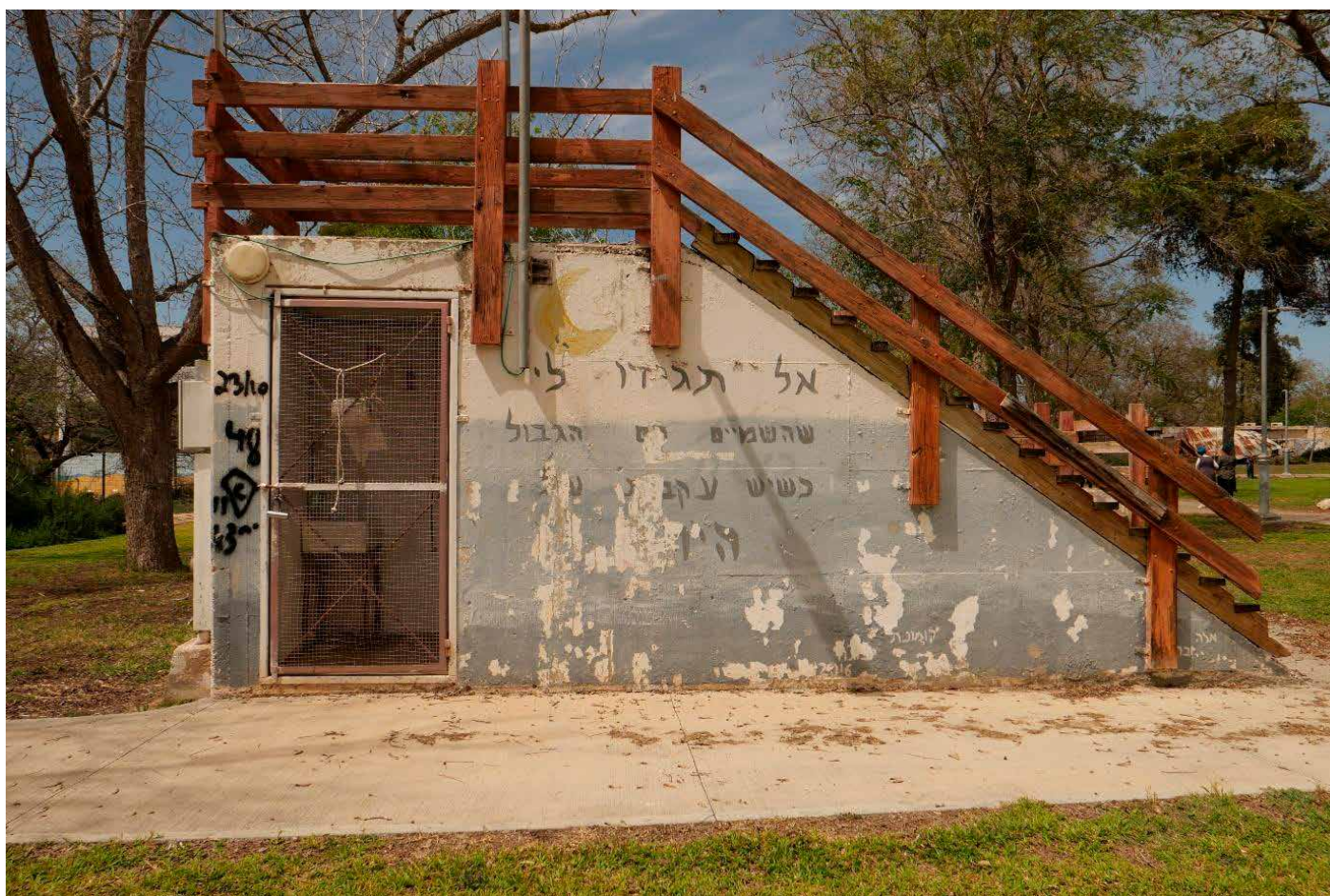
"ש" כבת חורבן" הוא מונח בארכיאולוגיה המתאפיין לשכבה שמכילה עדויות לחורבן קיצוני שהתרחש בפרק זמן קצר. הסיבה לחורבן יכולה להיות טבעית – רעידת אדמה, למשל – או אנתרופוגנית, והעדויות לה בשטח מגוונות: תלי בניינים חרבים, סימני חריכה על לבנים, כדים מנותצים ועצמות פזורות. מטבע הדברים, שכבות חורבן משמעותיות למחקר הארכיאולוגי. הן משמשות באופן תדיר

טקטוניקת הלוחות בגיאולוגיה והתפתחות הכלים בארכיאולוגיה. במובן זה, שכבות חורבן הן מקרה נדיר: הן מזוהות דווקא על ידי חוסר התאמה ואי רציפות בציר הזמן, ומהוות גבול ספציפי במרחב, שמחלק את הזמן ל"לפני" ו"אחרי". קו שאחרי החיים כבר לא אותו הדבר.

לראות בחילוף חד של שכבות סלע באזורים נרחבים מסביב לעולם. לפניו, המאובנים הימיים הדומיננטיים ביותר היו קונכיות האמוניטים, ומיד אחריה האמוניטים נעלמו לחלוטין.

דיסציפלינות רבות של חקר העבר מניחות קיום תהליכים איטיים ורציפים שמתקדמים עקב־בצד־אגודל לאורך אלפי־שנים. דוגמאות בולטות לכך הן האבולוציה והסוקסציה בביולוגיה,

רק מההשוואה בין מאסף המאובנים והרכב הסלע שנוצר לפני החורבן לזה שנוצר אחריו. דוגמה לכך היא המקרה של האמוניטים – מעין דיונונים משוריינים עם קונכייה ספירלית ששלטו באוקיינוסים לאורך יותר מ־300 מיליון שנה, ונכחדו יחד עם הדינוזאורים לפני כ־66 מיליון שנה. את הכחדה זו, שהיא נקודת המעבר בין תקופת הקרטיקון לתקופת הפלאוגן, ניתן

מימין: "אל תגידו לי שהשמיים הם הגבול כשיש עקבות על הירח". משמאל: "48 23/10 c יחצא" ניר עוז. מרץ 25.

מתן הראל

שמים //

הזבוב שבחדרי
מתעופף הלוח ושוב
במשק כנפים אדיר, לא מתעניין
כמעט
כלוא בין קירות החדר,
מתנועע כאחז דבוק
עד אשר אפתח עבורו את החלון
כאלה הם אנשים
משוטטים במרחב בצורה מעגלית
חסרת אבחנה
מחכים למישהו
שיפתח את החלון.

ארץ //

ברחוב אלנבי
הנרקומנים מתעוררים בזמן לתפלת שחרית.
הם מתהלכים לארוך הרחוב המתש
שטוף השמש
חולפים על פני עובדי הזבל שמפנים
שאריות מששי
בדרך לבית הכנסת.
אופנים חוצים במהירות
את הכביש
זקן יורד לאטו
אל הים.
עבור אקדים, זהו תחילתו של יום.
לאחרים,
סיימו של אחר.
וכל הקופונים הזאת
על המדרכה המלכלכת של אלנבי
כמו נפתרת
במעין הרמוניה משלמת
כאלו שהרכבה מראש.

התהום הגדולה הזו

מחלון המטוס או מקרבה של הבנייה המחודשת, החיים מתפצלים לעבר והווה, אבסטרקטי וקונקרטי

נגה סמדר

Quarry, 1890s. Gift of Mary and Dan Solomon to the National Gallery of Art in Washington, DC

כהמשכיים – שעשויה לתבוע קונקרטיות – לבין הדרישה להבנה אבסטרקטית שלהם. היא מצטטת שיר שבו ויסלבה שימבורסקה מתארת מפגש עם עצמה הנערה. שימבורסקה הבוגרת חשה ניכור מעצמה הצעירה, עד שהנערה נעלמת ומותירה אחריה צעיף. אמא "שלהן" סרגה את הצעיף, והוא עדיין נמצא בחזקתה של שימבורסקה הבוגרת. דווקא הפרט הקונקרטי הזה, מפרשת ליברמן, ורק הוא, מאפשר למשוררת להרגיש המשכיות שנמתחת בין הנערה שהיתה לביתה. ליברמן היא פסיכולוגית חברתית מבוססת היטב במחקר האמפירי-כמותני, ובכל זאת לוקחת ברצינות את האינטואיציה הספרותית הזאת של שימבורסקה. היא מסיימת את הפרק בשאלה: האם לא הייתי מצפה שדווקא רעיון אבסטרקטי לגבי החיים

לחדש. וההרס שעומד בין הנופים אינו כה זהיר בחיי אחרים. אני מביטה מהחלון לתוך התהום הפרטית שלי.

הפיצול בין עבר להווה, וגם זה בין האבסטרקטי לקונקרטי, נוכחים בשלישיית היסודות שמציבה נירה ליברמן לתחושת משמעות בחיים: תחושת המשכיות של העצמי במציאות הממשית, יכולת לייצר תובנה אבסטרקטית על אודות החיים, והלימה בין המציאותי למנטלי.¹ ליברמן מבססת את טיעונה בתיאוריה ובספרות המחקר הפסיכולוגית. עם זאת, היא גלויה לגבי קיומו של קושי בחיבור בין הדרישה לתפיסת החיים

1 Liberman, Nira. 'Meaning in Life, Scope and Abstraction'. *The Psychological Quest for Meaning*, edited by K. Fujita et al., Guilford Press, 2025.

I woke up on a 747
Flying through some stock footage of heaven
This is the light right here
Before clouds bittersweet and with suggestion
This is the light
Bald and bold as baby crawling toward
adulteration

(ביל קלהאן, 747)

שנה מידה של כלליות והפשטה בנוף השמיים. לא רק מתוקף התכלת האחיד והרורשאך־יות של העננים, אלא גם בתחושת האינסופיות והמרחק. אנחנו מביטים מעלה ויכולים לדמות בנפשנו שהיינו עשויים להיות בכל מקום, חופשיים מהארץ הקונקרטית שאנחנו נטועים בה. דווקא החופשות האמיתיות שלנו מתחילות לפעמים בתנועה הפוכה: אנחנו על המטוס, בין עננים קשים לזיהוי שאי אפשר לאחוז בהם, ואז מתחילים לנחות. בהתחלה המקום שאנחנו מתקרבים אליו נראה כמו דגם אדריכלי מוקטן, או אוסף בתי בובות שנח בין כרי לבד. אנחנו צוללים מטה ויורדים גם במדרג האבסטרקציה: מתחילים להבחין בפרטים, אולי לזהות בנייה ייחודית למקום או אתרים מוכרים.

אני תוהה איך תיראה השכונה שלי מהאוויר, ארץ תמ"אות מלאה בשקעים ובפיגומים. ככל שעוברות השנים אני מאבדת את הכמיהה למה שנעלם וייעלם לפני שמוצה עד תומו, משתנה מהר מכדי שאפשר יהיה לאחוז בו. גם כשעוד הוטרדתי מאובדנו של הנוף המוכר, התהומות הנחפרים לקראת הבנייה תמיד היו היבט שמצאתי בו עניין. לכמה שבועות נפער הקרקע והאוויר תופס בה מקום, כמו מהלך הופכי לזה של כנסיות גבוהות־תקרה שמבקשות לתפוס נתח מהשמיים. השנה פערו תהום ממש מתחת לחלון חדר השינה שלי, ורק השבוע החלו להציב בה יסודות.

אני זוכרת, בוודאי, שפיצול בין נוף־עבר לנוף־הווה לא תמיד קורה בצורה ההדרגתית שבה הוא התרחש סביבי, מתוכנן בקפידה כדי לפנות מקום

היה קושר טוב יותר בין השתיים שהן אחת? אולי פספסנו משהו?

גם ארתור שופנהאואר חושב על צמד הניגודים עבר־הווה ואבסטרקטי־קונקרטי יחד, אבל במבנה קצת אחר. הוא משווה בין העבודה ההיסטורית לבין הביוגרפיה, שתי דרכים לספר עבר אנושי, ומבחין ביניהן דרך השוואה בין המבט הרחוק והגבוה של ההיסטוריה לבין המבט הקרוב והצמוד־לפרטים של הביוגרפיה. "ההיסטוריה מראה לנו את האנושות כפי שמראה מעל הר גבוה מראה לנו את הטבע: רואים רבות במבט אחד, מרחבים גדולים, מסות גדולות; אבל דבר אינו ברור, ודבר אינו ניתן להכרה על פי עצם מהותו. לעומת זאת מראה לנו תיאור חיי הבודד את האדם כך כפי שמכירים אנו את הטבע כאשר מהלכים אנו בין עציו, צמחיו, סלעיו ונחליו".² האבסטרקציה של ההיסטוריה מרחיקה ומקשה להכיר במהות אנושית, והביוגרפיה מטיילת בנבכייה של חיי הפרט בעולם העבר. אם להיות הוגנים, נראה שההאשמה הזו לכל הפחות לא רלוונטית בימינו (בעוונותי לא הזדמן לי לקרוא עבודות של היסטוריונים מימיו של שופנהאואר), ושהיסטוריונים דווקא כן מתעניינים בספציפי, ובחרים לשזור אותו גם בעבודות שמנסות לטעון טענה גבוהה; אבל גם הבחירה הזו שלהם מחזקת את העמדה שלפיה יש כוח לקונקרטי.

מובן שגם בביוגרפיה יש אבסטרקציה: חיי אדם נכרכים לכדי נראטיב, ממש כמו שליברמן מציעה כמפתח לתחושת משמעות בחיים. אבל אולי גם פה קונקרטיזציה יכולה להועיל יותר? עדות לכך אפשר למצוא בעונה הנוכחית של "חזרה גנרלית", הסדרה הספק מוקומנטרית ספק דוקומנטית של ניית'ן פילדר. בסדרה מנסה לכאורה פילדר, אמן של אשליות טלוויזיוניות, לייצר הזדמנויות לערוך חזרות לאירועי חיים אמיתיים. לרוב העניין כרוך בהשקעה גרנדיוזית בשחזור תנאי האמת של הסיטואציות שלקראתן מתאמנים משתתפים בתוכנית, והוא עצמו. בעונה השנייה, שעוד משודרת בעת הכתיבה, החליט פילדר להתמקד בקידום בטיחות אווירית, בדגש על שיפור התקשורת בין טייסים לטייסי משנה. זאת לאחר שהתברר לו שקצרים בתקשורת וקשיים של טייסי משנה לערער על סמכות הטייסים מובילים לעתים לתאונות שיכלו להימנע. באחד הפרקים בעונה מחליט פילדר להיכנס לנעליו של סאלי סולנברגר, הטייס שהציל את

2 שופנהאואר, ארתור. **העולם כרצון וכדימוי**. תרגום: יוסף האובן (נבו), הוצאת ירון גולן, 2003.

נלקחים לחדר wellness שבו מנסים לעודד את רוחם עם עובדות על אודות ה־outie שלהם, ממש כאילו מישוה במשאבי אנוש קרא את התיאוריה של ליברמן – אבל אלה אף פעם לא עובדות, אוטוביוגרפיות משמעותיות, אלא רק כישרונות, תחביבים ותכונות חיוביות. במובנים מסוימים, מתגלה לאורך הסדרה, הניתוק דווקא משחרר

חיי נוסעיו כשביצע נחיתת חירום על נהר ההדסון ב־2009, כדי להבין טוב יותר את הפרספקטיבה של טייס שהתמודד עם תקלה בהצלחה הירואית. פילדר מעבד את האוטוביוגרפיה של סולנברגר לכדי שחזור מלא, וביזארי למדי, של חיי מיןקות לבגרות (פילדר ממש מגלם אותו כתינוק בעריסה; לשם הפרופורציות, נבנה חדר תינוק מוגדל ובובת

Unknown, *Lakehurst is lighter than air*, 2016

אותם מנסיבות חיים מגבילות או מצערות, ומוציא מהם אומץ לב שה־outies שלהם לא תמיד מסוגלים לו; בה־בעת, הוא מקור לסבל אדיר. הסבל של ה־innies קשור כמובן גם בחיים נטולי כל חוויה חיצונית למקום העבודה. החיים שלהם עוברים עליהם במשרד מול מטלת מחשב עמומה וסיזיפית, בלי שום חוויה של פנאי – אפילו של שינה – או של העולם החיצון. הם חיים בחללים לבנים אינסופיים וסטריילים, ללא חלונות. אולי מעניין שכשאחד מה־innies שב לחברה אחרי שהצליח להימלט לזמן קצר, ופוגש קבוצה חדשה של עובדים, אחת מהם רק רוצה לשמוע אם הוא ראה את השמיים. הוא לא מבין מה היא רוצה ממנו. נדמה שהקצוות שפרמתי כאן מתכנסים יפה בז'אנר היפאני הייבון. קטע פרוזה קצר מתמקד ברגע חולף ובהתבוננות בקונקרטי, וממנו משתלשל גדיל של הייכו. ההייקו קשור וגם מנותק מקטע הפרוזה, לא רשאי להיות המשך מלא וטבעי אבל גם לא זר. ההצבה שלהם באותו העמוד מייצרת שלם גבוה יותר, אבסטרקטי יותר ממה שמציעה הפרטיקולריות הקיצונית של כל שורה בטקסט.

ענק בדמות אימו של סולנברגר). פילדר משחזר את האירועים שכותב עליהם סולנברגר, וחושב על הפרספקטיבה שהאחרון מציע על חיי שלו. בכל זאת, פילדר מתקשה לטענתו להבין את סולנברגר, עד שהוא מנסה משהו אחר. הוא מגלה את המוזיקה שהחל סולנברגר להאזין לה בקדחתנות בשלב מתקדם יחסית של חייו, והיא משמשת לו כמפתח לדברים שחבויים בין השורות של סולנברגר. הוא פותח מחדש את השחזור, ממלא פערים. בתוכם הוא פועל לא מתוך מה שסולנברגר רוצה לספר, אלא מתוך מה שנשמט באבסטרקציה.

סדרה עכשווית אחרת מדמינת בצורה יפה ביטוי קיצוני של היעדר המשכיות בחיים. "ניתוק" עוסקת בחברה שקבוצה מעובדי חיים, בסיוע טכנולוגיה מד"בית, בפיצול מוחלט של האני העובד (המכונה "innie") מהאני של העולם החיצוני לתאגיד (המכונה "outie"). ה־innies לא מנותקים רק ממי שהם מחוץ למשרד, אלא גם מכל עבר. אין ל־innies מושג מיהם, מי האנשים החשובים בחייהם ומה עבר עליהם. כשאחד מהם חווה מצוקה או נמצא ראוי לתגמול, הם

היבון מארץ תמ"א

אני חוזרת מהאוניברסיטה בזחילה פחותה: האוטובוס נמנע מאבן גבירול ההולך ונחפר החוצה. הוא עובר ליד בית הספר התיכון שלי ודרך כיכר המדינה. היקף של חנויות יוקרה משתחל לדרכי כי האמצע איננו. בשבילי הכיכר היא קוטר של שביל בוצי אל בית הספר. הכיכר חסומה בגדר זמנית ובתוכה מתהווים מגדלים מחופי זכוכית. האמצע איננו. זה בסדר. אני רק רוצה להגיע הביתה. המציאות פולטת צווחה: הפינה של ה' באייר/תש"ח מפרידה בין חלון ראוה של דיור לבין תחנת האוטובוס בה עולים פועלי הבניין. היעדרו של בניין אחד חושף את גבו של בניין סמוך, שצמח מטפס נפרס עליו כמו כפות של חיה. מתכון לחולדות במרפסת הכביסה. בניין אחר מתחיל להיתמר, שכבות בטון ולבנים על קברו של עץ הפלומריה שאהבתי. דלתה של חומת הפלסטיק הלבנה סביבו נפתחת. פה הפועלים עולים על אופניים, אחד מרכיב את חברו. הכביסה שלי מתנוססת מעל. ציוצי ציפורים נאבקים ברחשי קידוח אחרונים. שיפוילי ענפים חורגים מגבולות הגיזום המלבני של שער העצים שלנו. שלא כהרגלי, אני נכנסת לעומקה של החצר. חלקו האחורי של שיח אחד הפך כמוש וחום. מעט פסולת בניין שוכבת בפינה. פרי רקוב נושק לפרי חי ובוהק; נקודת עובש מכחילה בלבן. אור דולק במקלט, נשכח מאתמול בלילה. המים בבקבוק שלי מרעישים.

תהום פעורה תחת

חלון החדר

עגורנים מעלי

A Monday Washing, New York City, 1900. Gift of Mary and Dan Solomon to the National Gallery of Art in Washington, DC

שבוע אחד באוקטובר

כשאני מעזה לחשוב על מה שהיה כאן אני מבינה שאין אף תקופה בחיי שאני יכולה לומר עליה – אלה הם החיים האמיתיים שלי

גילי נגר

שמתי לב משכבר: הזמן והמרחב עובדים אחרת בבסיסים צבאיים, במיוחד בכאלה רחוקים. השחור של הלילה מרגיש עמוק יותר, ריקי יותר. הבקרים מרוחים בתחושת בהילות חריגה בטעם של מילקי. הרעב רועם יותר, פראי יותר, זה בוודאות. משונה איך שאני נעשית רעבה כל כך בכל פעם שאני מגיעה למילואים. רעב שלא יודע שובע, ושלא מוצא נחמה בקפה שחור וקליק כחול מהשקם או באותה תחושת בהילות בטעם מילקי.

גם הבדידות חדה יותר; תהומית ומפלחת, כזו שלא מותירה מקום לספק, שצובעת את קיומי כולו. כשאני בודדה במדים אני מרגישה שצפויים לי חיים שלמים של בדידות כזו, שתצליח למצוא אותי מעבר לכל פינה ומאחורי כל חיוך מאולץ. היא ממתינה לי בהליכה השקטה מהמשרד למגורים, בתחתית בקבוק המים שמתאים בדיוק לכיס של מכנסי הב', בחגורה ששוב יש להדק, להצר, למרות הרעב שלא יודע שובע. היא ממתינה לי בשחור של הלילה. המחשבה מבהילה אותי כל כך שאני מפנה את מבטי מיד בחזרה אל אורו הכחלחל של מסך המחשב.

בבסיס אני לא מצליחה לישון. זה קורה לי לפעמים, וזה לא דבר רע בהכרח. בבית, דקות נזלות לשעות והזמן הופך פריך, כאילו אפשר לתפוס אותו בידיים ולפורר. בסביבות שלוש או ארבע, הבחור שאני אוהבת ישן שינה עמוקה כבר מזמן, ואני נודדת לסלון וצופה בסיבוב כדור הארץ. צללית האור הכחלחל של לפנות בוקר מבעד לחלון, יללות התנים, התעבות הטל על עלי האלוקסיה. התשישות מרגישה זכה ומתוקה כמו קציפת חלבונים. הכל שייך לי.

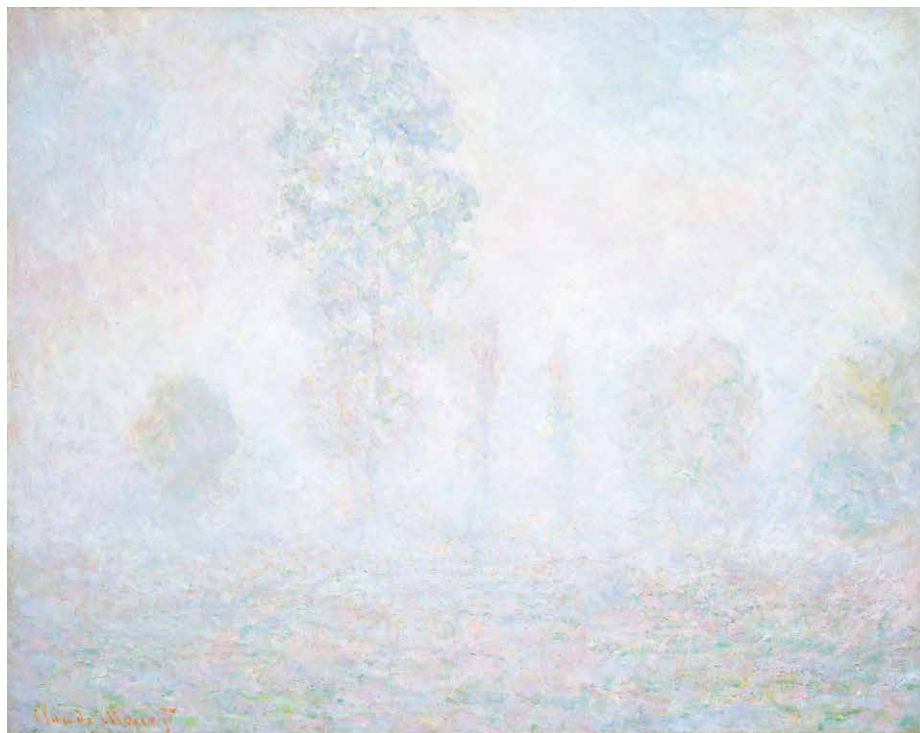
בבסיס הלילות שונים. הלמות ליבי נדמות תכופות וצורמות יותר בקומה האמצעית של המיטה התלת־קומתית. האוויר נושא את הבל פיהן של 100 בנות אחרות שישנות איתי במיגונית, מרגיש צמיגי וסמיך וכבד על חזי. כולן ישנות, כולן מצליחות לישון, ואני שוכבת ומתגעגע לחיים האחרים שלי. החיים שמחכים לי בבית, הרחק

שני מגיעות מילותיו של שחר המפקד, שקורא לי לחזור הביתה וללכת לישון. מבטיח שנדבר מחר על מה הלאה ודוחק בי לישון עכשיו. תמיד חיבבתי את שחר.

קיוויתי להספיק להביט בשקיעה לפני שנצא, אבל כשהבחור שהסכים לתת לי טרמפ למרכז היה מוכן סוף־סוף לצאת, השמיים התכסו בד יוטה שחור.

נסענו בכבישי העוטף הארוכים והשוממים למרכז. לחושך העבה הצטרפה שתיקה מכרסמת. קולות זרים קוראים מצדי הדרך ואיני מבינה. פתאום העייפות אינה דבר שאני מרגישה, אלא פשוט דבר שאני. אני לא רוצה להניח לעצמי לחשוב על מה שקרה כאן ממש לפני שנה, אז אנחנו מדברים. סמולטוק כזה, על המילואים. תנאים גרועים בבסיס – מיטות תלת־קומתיות

מהעולם הזר הזה, שמלא בלילות ארוכים חסרי שינה, בבדידות, ובאותה בהילות נוסח מילקי. כמו מלחית בלב ים מאסתי בצינת רסס המים על עורי, מייחלת לאדמתי שלי. באחורי ראשי ידעתי שרון כבר נכנס ללבנון. בטח גם הוא כמה לחזור לאדמתו. נזכרתי בעיני הטובות, בחיוכו מלא הענווה. רק לפני כמה שבועות חגגנו את היציאה שלו מעזה, אצל הוריו של הבחור שאני אוהבת, והכנו פיצות. אני זוכרת את כפות ידיו ובגדיו מכוסים בקמח ואת החיוך שהיה מרוח על פניו. למחרת הוא עזר לנו להוביל ספה מרעננה. בימים אני טרוטת עיניים. בולעת את העייפות למטה עם קפה שחור וכדור אטנט. רגע לפני שהוא מחליק במורד הגרון, הוא משחרר על הלשון מתקתקות. אני כל כך מנסה לשכנע את עצמי שיש לעייפות טעם של קציפת חלבונים. ביום

Claude Monet, *Morning Haze*, 1888

מדבקות הנצחה לנופלים. צילום: יובל גודוביץ

על הספה הלבנה שהובלנו בעצמנו מרעננה עם רון, אני יושבת וחשה את עצמי כורעת תחת זרזיפי מים קפואים. מאזינה לשיחתם של שני הגברים לצדי כמו מפלנטה אחרת, תלושה ותחובה לסיפור של מישהו אחר. אני תולה אשמה חלקית במדים, תוהה אם ארגיש שייכת יותר כשאחליף אותם בבגדיה של הבחורה שהיא אני. למרות המחשבה אני ממאנת לקום. יושבת ומחכה שהם יחזרו אלי, החיים האחרים שבטחתי ביכולתם לקבל אותי חזרה, כאילו מעולם לא עזבתי. בטוחה שהם יחזרו. רון מת יומיים אחרי אותו ערב. חי נושם ושלנו ושל, ואז כבר לא. לא ידענו את זה אז, כמוכן. לא היתה לנו דרך לדעת. אני זוכרת בבחירות את שיחת הטלפון של הבחור שאני אוהבת, את מילותיו, את הרעד בקולו. זה היה ערב ראש השנה, וכשהתקשר עמדתי מול המראה והסרתי את האפור שטרחתי להתקשט בו לכבוד החג. הבטתי לתוך עיניי שלי באותו רגע ממש וצפיתי בפני משתנות. יומיים מפרידים בין אותו ערב לנסיעה

לי טרמפ, ודווקא הדס, שמה של אוהבתו, יישאר. הוא יאצור בתוכו את רוח הערב, אור המגבש את דרכו מתוך חשיכה, קריצתם של החיים האחרים שלי יש מאין. כולם הדס.

אני נכנסת והבחור שאני אוהבת מחבק אותי בחוזקה. הוא ומאור, חבר שלו מהקצונה, יושבים בסלון. בערוץ דיסקברי הווטריןר דוקטור פול מטפל בפרה מוגלתית, ואני מעווה את פניי בגועל. זר וגרוטסקי. מאור מספר באריכות על איך בטעות התמססל כל כך לפני כמה שבועות וחשב שהוא עומד למות, איך היה בטוח שהלב שלו יקרע את דרכו החוצה מכלוב הצלעות, איך שכנע את עצמו שהפתרון היחיד הוא להתקלח במים קפואים. שעה שלמה הוא עמד מתחת לזרם וסבל מכל רגע. זה מצחיק, באותם לילות חסרי שינה הבטחתי לעצמי שבחיי האחרים, אלה האמיתיים שלי, יהיה לי טוב. שאצליח להרגיש שייכת, כמו שאני באמת. הרי אדם שייך בחייו שלו, הוא חייב להיות. בטח אדם בדמות בחורה בת 22, חייכנית ושירותית והכול. ככה, בשתיקה

ומה לא – אבל הכסף נחמד. ההקלות בלימודים גם כן עוזרות, הערתי. בנימוס מדויק הוא ממחר לשאול מה אני לומדת. לי כבר מוכן בקנה ההסבר על קנקנה של תוכנית לאוטמן, ועל התואר שאיתו אצא בסוף. עוד לפני שאני מספיקה לדקלם, הוא פורץ בצחוק. האדם היחיד במדור שאני לא מכירה הוא איכשהו לאוטמניסט מפעם.

מהעיקול הזה בכביש החשכה כבדה הרבה פחות, או שאולי אני מעזה להביט לתוכה סוף־סוף, והיא מחזירה לי מבט חומל מהצפוי. על הכול אנחנו מדברים. בהתחלה על האוניברסיטה ואז גם דברים אחרים. על זוגיות, על אבחון מאוחר של קשב וריכוז אצל נשים (גם אשתו וגם אני), על להיות אדם. דיברנו על עולם מתוק־קציפת־חלבונים, שהתקרב יותר עם כל קילומטר שחצינו. החיים האחרים שלי.

בלי לשים לב אנחנו כבר בדירה שלי. כבר מלמטה בולט אור דולק בקומה הרביעית. החיים האחרים שלי מחכים לי, הבחור שאני אוהבת לצדם. לימים אשכח את שמו של הבחור שנתן

שלי בכבישי העוטף, ובכל זאת, הם שייכים לחיים אחרים לחלוטין.

ארבעה ימים חיכינו מערב ראש השנה עד ללוויה. חג ואז סוף שבוע – רביעי עד ראשון. הימים עברו בהאזנה חסרת תוחלת לרדיו, במבטים ללא מילים מועילות, בשידול אנשים עצובים לשתות מים, בהיחפזות לקום ולהחליף מיד תחנה כשמנגנים שיר עצוב מדי. בכל זאת, שירותית והכול. השעות מהדהדות ערגה שורפת לחיי הקודמים, האחרים. ערגה שזורת חוסר ביטחון הולך וגובר ביכולתם לחזור. בחיי הקודמים הרי רון היה. רון שקם בשבע בבוקר ביום שישי, אחרי שיצא הביתה מעזה, לעזור לנו להוביל ספה לבנה מרעננה. רון שהכין איתנו פיצה בידיים מקומחות. רון שעכשיו התמונה שלו בוויינט, והותר לפרסום, ומאיפה הם מכירים אותו בכלל, ואיך זה מסתדר. אני לא רוצה להניח לעצמי לחשוב על מה שקרה כאן. עדיף להתמקד בלמזוג מים לכוסות.

ארבעה ימים ישבנו ובהינו והמתנו עם הרדיו. בלילות ישנים, הבחור שאני אוהבת ואני, על הספה הנפתחת בממ"ד של ההורים שלו. מחכים, בכמיהה ילדותית, למה שיגיע אחריהם. רק שיגיע. כאילו בסופו של כל זה עוד מחכה משהו טוב יותר מסתם

המתנה. זה נראה לי טיפשי עכשיו, אבל ברור לי לחלוטין מדוע חיכינו אז בכזה כיליון עיניים למוצ"ש הנוזלי הזה שיתמצק לתוך ראשון. ללוויה. כאילו ציפה משהו מלבד עוד יום בחיים אחרים שלמים שהמתינו לאנשים העצובים שהגשתי להם כוסות מים. חיים מזדחלים כמו שביל אבנים צהובות. מרגיש לי שחיכינו לשבעה בכיליון עיניים, כי הדבר היחיד שמייסר יותר מהאבל הוא ההמתנה לו. הוא נדמה לי כחשיכה עמוקה, כבדה. צפיתי בה רוחשת מאחורי עיניהם, מכרסמת בהם עם כל כוס מים שנאבקו לשתות. ידעתי שתישאר חלק מהם, ובמרחק הזמן נתקשה לאתר את המקום שבו היא נגמרת והם מתחילים.

הכל ברור לי מלבד דבר אחד; איך דווקא על הספה הנפתחת שם בממ"ד הצלחתי, בלי להסס, לשקוע בשינה עמוקה, תוך דקות ובלי להקדיש לכך טיפת מחשבה, לחלום חלומות סוריאליסטיים ותמוהים שרון כלל לא ביקר בהם. דווקא שם, בלב ליבה של החשיכה. עד היום אין לי הסבר מוצלח.

כל זה קרה בשבוע אחד באוקטובר. ב־30 באפריל ישבנו, הבחור שאני אוהבת ואני, בגינה של המשפחה של רון. הגענו ישר מהטקס בבית

העלמין. רון גדל במושב קטן, והקבר שלו עומד בודד בחלקה הצבאית, מעוטר חלוקי נחל ובקבוקי בירה ומדבקות שנושאות את דמותו. הוא חזר לאדמתו שלו, לא כמו שקיוונו. כבר לא חי ונושם, הרבה יותר שלנו משלו. בסוף הטקס התבוננתי בסבא שלו רוכן בשפתיים רועדות לנשוק לשיש החלק. שעה קלה אחר כך אנחנו כבר שותים גולדסטאר (רון אהב) ומפטפטים עם בני הדודים שלו. ברגעים כאלה, כשאנשים סביבי שקועים בשיחה ואני מביטה בשתיקה, מתבוננת כהרגלי, אני מקבלת הבזק שלהם, של החיים האחרים שלי. הם קורצים אלי מתוך צחוק מתגלגל, מתוך כוס לימונדה צוננת. הם קיימים בשברירי רגעים, תמיד פרגמנטיים. אחד פה אחד שם.

כשאני מעזה לחשוב על מה שהיה כאן אני מבינה שאין אף תקופה בחיי שאני יכולה לומר עליה – זה. אלה הם החיים האמיתיים שלי, ככה זה מרגיש. רק אותם שברירי רגעים שאני אוספת באדיקות. בכל זאת, כמו מלחית בלב ים, אני משקיפה בערגה אל אורו המנצנץ, הרחוק, של המגדלור, קורא לי מתוך החשיכה, ממשיכה לקוות בלב שלם שיום אחד עוד אעגון באדמה שהיא שלי.

Clarence H. White, *Morning*, circa 1905

השמימה

טל סייג

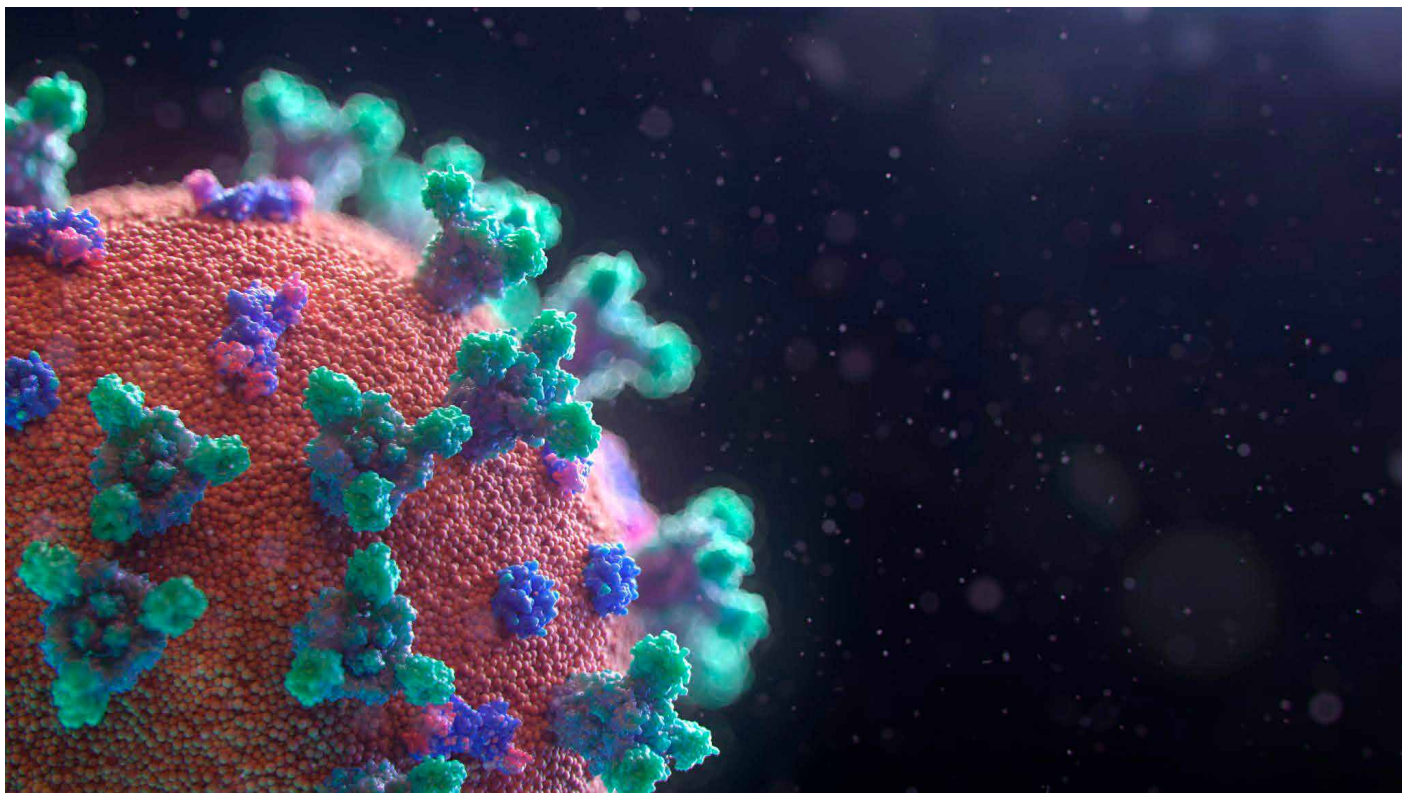
אני עפה השמימה,
עטה למרומים,
בין שמש מזדהרת,
בין עדנת העננים,
ממריאה, דואה, חגה ומסתחררת,
עולזה, מאשרה – נפש מתעוררת
ליום קמל הכסופים,
ליום שלות הרחשים,
ליום עזוז השרעפים,
ליום הדרור...
כמו צפור

שנמלטה מפח יוקשים
וכנפיה נפרשות
ומפרפרות
ומפרפרות.

ואז
אשמע את קולך
ואאחז בברק עיניך
וזויות שפתיה יעלו בעיני רוחי –
ושוב הסער מתגעש,
ושוב הלב כה מתרגש,
ושוב זרא, ושוב מכאוב, ושוב ליל יסורים...
ואני נופלת ארצה.
ומתרסקת עלי טרשים.
מתנפצת.
מדממת.
ולא תשמע את זעקתי...

וכמה לאה אנכי,
כמה אפיל לישועה,
רבוא פעמים עליה בראשי,
ורבוא פעמים נטשתיני,
ולפי נכמר בכל פעם,
ולפי מבתר...
ואני מקנאה, ואני מטרפה, ואני רעועה ואני פרועה...
ושמה נמאס על כל רעי,
ואין עוזר לי,
וימר לי,
ודונה...
עפתי השמימה! חי נפשי! עפתי...
בטרם שבתי לגורל תי –
לשבית מחשבותי –
לנצחיות היגיעה...

ונכזבה הגאלה
ונותרתי אמללה
ועלובה.
אין לי מנחם.
ואחפה לה
ואחפה... לאהבה.
כתאנה בשלה ומקללה
הנרקבת
מהצפיה
ועסיסה נגר אלי נחל
המרוה את קברה
ואיש אינו טועמה...

הגיג בהיסטוריה

יואב טיקטין

באמצע. מה שהפך את הכול לעוד יותר משעמם ממה שהוא היה אמור להיות.

למרות כל זאת, 2035 לא היתה משעממת. כי

ב־2035 במתקן סודי של פרויקט **TAKSWEIST** ("Tactical Advanced Kinetic Systems for Weapons, Engineering and Implausibly Successful Technology") של חיל האוויר האמריקאי, פותחה לגמרי בטעות היכולת ללכת על קירות.

על אף שהיה מדובר בפרויקט סודי ביותר, בשבוע שלאחר הגילוי כבר התחילו להסתובב סרטונים של חיות הולכות בשיפועים שליליים למדי על קירות הבסיס. במקרים שבהם הופיעה בסרטון עז לא התעורר חשד מיוחד, שכן מקובל לחשוב שכן עיזים נוהגות ללכת בדרך כלל. עם זאת, הימצאותן של העיזים במתקן צבאי סודי היוותה סיבה לחשד, אבל גולשים ידענים הרגיעו את כולם והסבירו שהעיזים ככל הנראה שייכות

הבחין בטעם המוזר של נתח הגמל הדודבשתי ועד שהקדחת התפשטה לכל מדינות העולם עברו בדיוק חודשיים. מספר החולים הרב הוביל לסגרים ולעלייה אדירה בביקוש לגרפים תלולים, שהזינה את עצמה באופן מעורר דאגה.

חוץ מאשר בקונגו, שם עוד לפני הקדחת היו נגיפים המסוגלים לאכול בן־אדם בוגר ב־37 שניות, ובכלל היו להם בעיות גדולות יותר, בשנת 2035 רוב תושבי העולם כבר היו מחוסנים. מלבד פרט אופטימי זה הכלכלה היתה עדיין במצב חרא, התקפות טרור התרחשו כמעט בכל עיר גדולה והימין הקיצוני והשמאל הקיצוני התחלפו ביניהם לצילי מקהלה של צקצקו לשון בכל המדינות שבהן הממשלות לא היו מספיק מושחתות. יתר על כן, אף על פי שכבר היו חיסונים בשוק, הקירגיזים ממש לא עמדו לוותר על התהילה שלהם. מתנגדי חיסונים במימון קירגיזי הפגינו, פיזרו עלונים ומימנו פרסומות ארוכות שאי אפשר להעביר

היתה אמורה להיות שנה **2035** משעממת לחלוטין, נקודה טובה באמצע בין התפרצות הקדחת הקירגיסטנית לדיכאון הגדול של 2037. הייתם יכולים לצפות שאחרי עשור של מלחמות, אסונות ומשברים שנה משעממת יכולה להיות דווקא דבר מבורך. אבל חשוב לציין שקיים הבדל מהותי בין המושגים "משעמם" ו"רגוע" שנמצא איפשהו בין המושגים "חוף ים קאריבי" ו"תא כלא".

באותה מידה היו מי שציפו שהקדחת הקירגיסטנית לא תהיה עניין גדול כל כך. בטח אחרי השיעור שהעולם למד ממגיפת הקורונה של 2020. אבל מתברר שהמומחים שנשכרו לעסוק בנושא היו טרודים מאוד בהכנת מצגות שהתחילו בכותרת "אז מהי מגפה" והמשיכו בהגדרה ארוכה ומבלבלת שעוררה התנגדויות ושאלות רבות כל כך, שאף פעם לא הספיקו להגיע לשלב ההמלצות. כך יצא שבין הרגע שבו אותו חקלאי קירגיזי

הותקנו מושבים גגיים וברוב השווארמיות הטחינה היתה נוזלית מכדי שיהיה אפשר לאכול מנה קומפלט בשיפוע. עם זאת, לאט לאט החלו להימצא פתרונות יצירתיים, הומצאו כוסות תקרניות, צלחות תקרניות ואף הוקמו מקומות בילוי לתקרניים, מה שהוסיף לסוגייה אווירה חדשנית ואקסקוליסית. ידוענים בעלי קריירה בנסיגה נהרו לדרך החיים החדשה וכיכבו בעמוד שלפני האחרון בכתבות עם כותרות בסגנון "מה גרם לי להבין שאני גגסניל" ו"זה לא בשביל כל אחד". החנויות המשיכו להיות מוצפות בכותרים כמו "סוד החוכמה הטיבטית", "להיות מליונר" ו"23 צעדים פשוטים להשגת החיים שתמיד רצית", רק שהפעם הם כללו התייחסויות נלהבות ליתרונות החיים התקרניים.

אחרי כמה חודשים, החלה להתפשט השמועה שאולי אורח החיים התקרני הוא יותר מסתם טרנד. אתרי החדשות הוצפו בסיפורי הצלחה של תקרניים בתחומי המדע, האמנות והעסקים. נירולוג אמריקאי מכובד טען בראיון נרחב על הנושא שאורח החיים ההפוך מאפשר לנצל את המוח באופן היעיל ביותר.

"הרי ידוע שבאופן טבעי העין האנושית רואה עצמים הפוך ורק לאחר מכן המוח מסדר אותם בצורה הרגילה. צורת החיים ההופכית מייתרת את הצורך בפעולת הסידור ומאפשרת להפנות משאבים לתהליכים אחרים", הוא אמר.

בקול תרועה בקרב הספקנים, שרבים מהם היו קורבנות של אבטלה חברתית כפויה עקב דעיכתה של המגפה, וידעו כבר מהרגע הראשון שכל עניין ההליכה על הקירות הוא מזימה זדונית. ואפילו שעדיין לא ברור מה מטרתה, אין ספק שיש פה מזימה זדונית.

האינטרנט הוצף בתיאוריות שבהן הופיעו יהודים, ארגוני ביון זרים ומשפחות עשירות ששולטות בארגוני גג של קרנות של תאגידים. אבל העובדה המפתיעה היא שלמרות התחושה הלא-שגרתית, אותם אנשים שהתרגלו לחיים התקרניים לא היו מעוניינים בחזרה לחייהם הקודמים. הם טענו שחיי התקרה נתנו להם זווית חדשה על העולם.

"אני מבין שזה אולי נשמע משונה", צוטט אחד המצטרפים הראשונים, "אבל החיים על התקרה יותר רגועים, האנשים אדיבים יותר, ישרים. לפני החיים על התקרה היו לי התקפי חרדה תדירים ועכשיו כל מה שהטריד אותי פשוט עובר מעלי". בעקבות ההצלחה, החלו לקום קהילות קטנות של תקרנים, "הבוכרים בחיי גגות" כפי שנהגו לכוון את עצמם או "גגסנילים" כפי שנהגו לכנותם אחרים.

בהתחלה אורח החיים הגגסנילי היה מוגבל לעשירים ביותר או לעניים ביותר, שכן המרחב הציבורי לא היה מותאם באופן מיטבי. השכירות על התקרה אכן זולה אבל רק במעט אוטובוסים

לתוכנית BAA ("Biological Animal Agents") תוכנית לריגול נגד מדינות הציר במלחמת העולם השנייה, שלהצלחתה נוקפים את שחרורה של קורסיקה והיוותה השראה לציטוט הידוע של צ'רציל: "מעז יצא מטול".

במקרים שבהם הופיעו בסרטונים בעלי-חיים אחרים אפשר היה לטעון שיש סיבה גדולה יותר לחשוש אבל חיות עושות הרבה דברים מפתיעים. מהסרטונים שעלו בימים שלאחר מכן, וכללו נחתים אמריקאים רוקדים ריקודי פופ נועזים על התקרה, כבר לא היה אפשר להתעלם. גולשים חדיעין בחנו את הסרטונים והכריזו שמדובר במתקן ששייך לתוכנית הסודית – ONEMATOWP – "Ominously Named Experimental Mass" (Advanced Offensive Weapons Project), מה שלגמרי הזין את ההיסטוריה. אחרי כמה חודשים של הפגנות, מכתבים, הטרדות, ניסיון התנקשות כושל, ולאחר שהגנרלים הסבירו לנשיא שכשיש טכנולוגיית טלקיניזיס ושליטה מוחית לממשל – אין צורך בהליכה על קירות, החליט הנשיא האמריקאי לפרסם את הגילוי.

הפרסום זכה לתפוצה רחבה והופיע בדפים האחרונים של כמעט כל העיתונים בעולם, במקום השמור בדרך-כלל לכתבות על צפרדעים זוהרות, שבטים שסוגדים ליתושים או אנשים עשירים שהורישו טירה לכלב שלהם. הסימן הראשון לכך שהשפעתו של הגילוי תתרחב מעבר לקהילת מנקי החלונות, הצפרים וקוטפי הקוקוסים – הגיע כמובן מיפן.

בטוקיו, העיר הצפופה בעולם, שצפופה לא באנשים סתם אלא בעם שבדמו זורמת כמות לא זניחה של איזוטופים רדיואקטיביים, הגיעו למסקנה שהשכירות על התקרה זולה יותר. בהובלת ממשלת יפן, שתמכה בפתרון הדיוור החדשני, כמו שהיא תמיד תומכת בכל דבר שאפשר להצמיד לו את המילים "חדשני" או "יצירתי" או "הזוי" ובוודאי "מסייע לקבוצות אינטרס של בעלי הון", נבנו אזורי משרדים שלמים שאפשרו פתרונות אחסון אנושיים תלת-ממדיים ויכלו להכיל על אותו תאיטח פישלושה אנשים מהכמות הרגילה. בחודשים שלאחר מכן ההצלחה התפשטה לכל שאר ערי העולם הגדושות: בייג'ינג, ניו יורק, לונדון, מומבאי. סיפורו של הטרנד היפני כבש בסערה את הדף האחרון של העיתונים.

אבל אז התגלתה תופעה משונה. אותם אנשים, שחיו יומיום על התקרה, עבדו על התקרה, ישנו על התקרה, אכלו על התקרה, התחילו להרגיש שונה כשהם לא היו על התקרה. הם דיווחו על תחושת סחרור וחוסר ריכוז. דיווחים אלה התקבלו

היסטוריונים הצביעו על כתבים מתקופת יוון העתיקה שסיפרו על כתות מסתוריות שנהגו לקשור את עצמן לתקרה ועל אגדות מסתוריות שטענו שאפלטון, אלכסנדר הגדול ויוליוס קיסר בילו פרקי־זמן בחברתן. מרצים לפילוסופיה ציינו בהתנשאות שכבר בסוף המאה ה־19 ההומיניסט האיטלקי הגדול דוקטור קפוצ'ינו כתב ספר שחזה את התופעה.

ועם התפשטות החיים התקרניים התרחבו גם ההתנגדויות. אל אותם מנהיגים אינטרנטיים חשדניים, שיצאו נגד העניין כבר מהרגע הראשון, הצטרפו מנהיגי דת שהטיפו על הסכנות הרבות הטמונות בחיים התקרניים. חיים שלשיטתם מובילים ל"התדרדרות מוסרית" וגורמים ל"נטיות הפוכות". במדינות מסוימות הוצאו התקרניים אל מחוץ לחוק ובקוריאה הצפונית הגדילו והוציאו את כל התקרות אל מחוץ לחוק. מנגד, תומכי הגגסינלים טענו שאין במנהגיהם פגם שכן הם לא מעוניינים לפגוע באף אדם, ששאר האנשים לא מעוניינים לפגוע בו. טענה שהיתה משכנעת במיוחד במדינות שבהן מפלגות השלטון נתמכו על ידי תאגידי הטאפטס והוויים.

לאחר כמה שנים, שכללו הפגנות תמיכה, הפגנות נגד וכמה פוגרומים לא־אישיים שכל מטרתם היתה להוכיח שאין שום אפליה בין התקרניים לבין קבוצות מיעוט אחרות, החלה החברה הכללית לקבל את המצב. יש כאלה

שפשוט בוחרים לחיות על התקרה. למרות הקשרים הענפים בין הקבוצות, לאט־לאט הלכו וגדלו ההבדלים.

מסיבה פרקטית, לשני אנשים מהקהילות השונות קשה יחסית לדבר בגובה העיניים. החיים על הקרקע הרגישו שהתקרניים מתנשאים מעליהם, הם לא עמדו בתורים הרגילים, שירתו בצבא רק בחיל האוויר ובשווארמיות שלהם הטחינה היתה משמעותית מוצקה יותר. לעומתם התקרניים טענו שהם היו שמחים לעמוד בכל תור ולשרת בכל חיל שיותאם לאורח החיים שלהם אבל החברה לא עושה מספיק בנושא.

לכל הבלגן הזה הצטרפה קבוצה חדשה של אנשים שחיים רק על הצד של הקיר, צורת חיים שלא היה בה שום הגיון פרקטי מעבר לרצון למשוך תשומת לב.

למרות כל זאת, במדינות שבהן הכול היה חוקי, שהקדחת הקירגיסנטית או רעידות האדמה של 2075 לא מחקו אחוז גדול מדי מהאוכלוסייה באופן שהכריח את האחוז האחר לגדל כרוב – או שהיו קרובות מדי לנקודת הפגיעה של השביט הגדול, שלטווח קילומטרים רבים הובילה את כל מי ששרד לגדל הכול חוץ מכרוב – חיו להן הקהילות בשלווה יחסית.

בשנת 2135 חלפה השלווה היחסית והוחלפה במאבק עיקש להגדרה עצמית. לאחר המאבק שכלל כמה מלחמות אטומיות שהקטינו במידת־

מה את המוטיבציה לחיים על הקרקע הסכימו שתי הקהילות להיפרד.

בהובלת המהנדסים היפניים, שלהם נוספו עוד כמה נקודות יצירתיות בזכות המלחמה, הוקמה כיפה שקופה ענקית מסביב לכדור הארץ. פלא הנדסי שאפשר לשתי הקהילות לחיות באורח חיים נפרד אך בידידות. בטקס חגיגי הכריזו מנהיגי הקהילות על הצלחת הפרויקט, כרתו ברית ידידות ונשבעו לקיים לעולמי־עד יחסי חשדנות בריאים. מאז ועד היום בכל שנה ביום הארוך ביותר מציינים חברי שתי הקהילות את כריתת הברית. אלה שחיים למעלה עושים צלליות של ארנבים ותנועות מגונות בעוד אלה החיים למטה משחררים בלונים מצחינים וכותבים גסויות ענק על החול.

למען הבהירות:

1. הם הסכימו על איזה אזורים בכיפה תוכל להיות בנייה כדי שהשמש לא תוסתר יותר מדי לחיים למטה.
2. לאף אחד לא היה אכפת מאלה שחיים על הצד של הקיר.
3. הכיפה כללה צינורות ביוב שהובילו הכול באופן מסודר למתקנים מוסכמים מראש על האדמה.

סאפה, ויאטנם. צילום: שני מרגלית ברם

עם פופר בעזה וז'יז'ק בלבנון

מחשבות תוך כדי ועל היום שאחרי

תום פנחסי

"מן המקום שבו אנו צודקים, לא יצמחו לעולם פרחים באֶבְיב, המקום שבו אנו צודקים הוא רָמוס וְקֶשֶׁה"

המקום שבו אנו צודקים – יהודה עמיחי

בוויכוח הציבורי. מצד אחד, אלה הטוענים שמדובר בתוצאה של מדיניות אוסלו המופקרת ומנגד, אלה הרואים בטבח הוכחה ניצחת לכך שלא ניתן לנהל את הסכסוך ("חמאס כנכס") ואין ברירה אלא להגיע להסדר מדיני. ייתכן שנדרש עוד זמן להפנים את מה ש"כפתה" עלינו המציאות לפני שנה וחצי – אבל נסכים שהמחירים שהזמן הזה גובה הם כבדים, וכי עדיף היה לו עמדנו כבר עכשיו, מוקדם ככל האפשר, מול האמת הלא נוחה. זוהי הזדמנות להכיר בכך שעצם ההיצמדות העיוורת לעמדות מוכרות – דווקא בעידן של משבר קיומי – עלולה להפוך אותנו לאסירים של אידיאולוגיות מתפוררות, במקום למעצבי של עתיד חדש.

הקריאה להתעמת עם האמת היא קריאה ללקיחת אחריות פוליטית שאינה כרוכה בהכרח ברלטיוויזם וברפיסות ערכית, או במדרון חלקלק שסופו גישת־קונצנזוס ופוליטיקה של הסכמה מסרסת. זוהי דרישה להגדיר מראש, ראשית בינינו לבין עצמנו, את גבולות הידע הפוליטי שלנו, ואת התנאים שבהם אנחנו מוכנים להודות שהתיאוריה הפוליטית שלנו נזקקת לשיפוץ ולחידוד ובמקרים מסוימים, אפילו להחלפה. ועל כך אמר מי שאמר: "רק חמור לא משנה את דעתו". לכאורה, מדובר בתובנה פשוטה אבל בויכוח רדיקלי, היא ניתנת ליישום מיד ללא משאבים, אך היא לוקה בחסרון משמעותי: היא מחייבת אותנו לעבודת מידות תמידית. תחושת חוסר הוודאות הנלווית למי שמקבל על עצמו את הנוהג הפשוט הזה היא עול כבד, אבל היא כנראה המורשת החשובה ביותר של הנאורות. מורשת זו היא המשא הסייפי שמלווה את כל מי שרוצה להיות ליברל באמת.

לסבב המילואים השלישי בלבנון, הצטיידתי בספרו של סלבי ז'יז'ק, שמרבה לעסוק בטיבן של אידיאולוגיות והנטייה האנושית להתמסר

נדמה שהמרצה, כמו חברי מהימין, צופי ערוץ 14, Queers for Palestine בקמפוסים באמריקה, ובעצם גם אני, חיים במציאויות מקבילות. כל אחד במציאות שמסבירה את עצמה בשפה אחרת, רואה את העולם במשקפיים אחרים. האם לנוכח הפער הזה קיימת אפשרות לשיח משותף? האם יש דרך לתקשר בלי ליפול להסכמה חלולה או לקונפורמיזם שטחי?

פופר, שאת ספרו ארזתי איתי, מספק לנו קצה־חוט. בביקורתו על תיאוריות שונות (כמו הפסיכואנליזה של פרויד והתיאוריה הכלכלית היסטורית של מרקס) משרטט פופר קו בין מה שהוא מכנה "מדע" ל"מדע־לכאורה" ("פסאודו־מדע"). לדברי פופר, תיאוריות מדעיות אינן נבדלות מתיאוריות מדעיות־לכאורה ביכולתן להסביר תופעות קיימות, אלא דווקא בכך שהן קובעות מראש קריטריונים להפרכתן. הקביעה הזו של פופר היא שימושית, לא רק בזירת המדע, אלא גם לגבי אידיאולוגיות פוליטיות. בדומה לאופן שבו מבקר פופר את המרקסיסטים על נטייתם להסביר כל תופעה היסטורית דרך מאבקי מעמדות, או את האנליטיקאים הפרוידיאנים על שהם רואים בכל תצפית קלינית אישוש של אבחונם, כך ניתן לבקר את התנהלותנו בזירה הפוליטית. לדוגמה, את העובדה שבמקום לנצל אירועים דרמטיים, כמו ה־7 באוקטובר, לבחינה מחודשת של עמדותינו הפוליטיות, אנו עושים בהם שימוש אוטומטי להצדקת עמדותינו הקבועות־מראש.

חנה ארנדט כתבה על "האמת", שהיא בעלת "אופי עריצי; היא בלתי תלויה ברצון האנושי, ומקופל בה יסוד של כפייה".

עד כה נראה שבניגוד לקביעתה של ארנדט, אירועי ה־7 באוקטובר, במקום שיכפו עלינו תזוזה טקטונית בעמדות הפוליטיות שלנו, הפכו די מהר לעוד טיעון־מחץ המשרת את כל הצדדים

בתוך תיק עמוס ממילא שארזתי לקראת הכניסה הראשונה לעזה, בין תחמושת רזרבית למלאי האוכל והמים, דחפתי גם את ספרו עב הכרס של קרל פופר, "החברה הפתוחה ואויביה". לכאורה לא בחירה חכמה, בהתחשב בכובדו של התיק שלו נדרש לוחם חי"ר בלחימה אורבנית. בחירה לא חכמה, אבל כזו ששכרה בצדה. באופן אבסורדי, מלאכת הלחימה כרוכה בלא־מעט שיעמום. שעות ארוכות של המתנה לפקודה הבאה, אם בשקט ואם תחת שאון פגזים שנורים משני הצדדים – זמן פנוי שאפשר להתנתק ולהעמיק ביצירתו של פופר.

כמה שבועות מאוחר יותר, יום אחרי היציאה מהרצועה, אני כבר יושב בכיתה. שנת הלימודים בעיצומה. עוד לא סיימתי לכבס את המדים, כפות הרגליים צורבות מפטריות שהתפתחו בנעליים הצבאיות ובגב עקצוצים מהפריחה שיוצר האבק הדק שנדבק לגוף המיוזע (שכפצ"ת בפי הלוחמים). קורס בפילוסופיה של המאה ה־19, ואני מנסה לסכם את תפיסת האידיאה של הגל. כאילו כדי להוסיף על הסרבול המתחכם של הגל ועל אי הנוחות הגופנית, דואגת המרצה להבהיר את התנגדותה העקרונית לאפשר יום השלמות לטובת אנשי המילואים שנעדרו מהלימודים. ברור לחלוטין שמאורעות החודשים האחרונים לא הצליחו לערער את תפיסתה המגובשת. אני מרגיש את הזעם עולה לי לגרון. הרי איך שלא הופכים את זה, ומאיזו זווית פוליטית שלא מסתכלים על הדברים, אפילו היא צריכה להבין שיש אנשים שממש ברגע זה נוטלים את הסיכון לעלות על מטען, לחטוף נ"ט או כדור ספורדי, כדי שהיא תוכל להמשיך ולקיים את עבודתה האקדמית ולהטיף את תורתה הפרוגרסיבית.

התנערות מהציניות שבמוסד האידיאולוגי תדרוש מאיתנו לפיכך מחירים כבדים – היא דורשת מאיתנו לוותר על הפנטזיות הפוליטיות שלנו, יהיו שאיפותינו אשר יהיו, ובמקומן לתרגל ולגלות אמפתיה פוליטית.

כך, למשל, המתנגדים לרפורמה המשפטית של יריב לוין (ואני ביניהם) שדרשו רפורמה בהסכמה, מן הראוי שיבחנו האם דרשנו את אותה הסכמה רחבה גם בימי ההתנתקות, או כאשר רבין, כדי לקדם את הסכמי אוסלו, חילק רכבי שרד לח"כים ששמש נשכח מכבר וכד'. לא כמו בגרסאות הציניות שמציגים "העמית סגלים" של תקופתנו, איני מנסה ליצור סימטריה דביקה ומתחנפת. ההסתה המכוונת כלפי אזרחים טובים מהשורה המתרחשת בישראל מאיימת על הדמוקרטיה, ולכן הביקורת הזו אינה תרגיל חד-צדדי, אלא מהלך שדורש מהצדדים כולם לבחון את עצמם במידה שווה. זו אינה קריאה להלקאה עצמית ולא כתב אישום כלפי המחנה שלי או ההיפך, אלא ניסיון לאפשר תנועה אחרת – כזו שנפתחת לאמפתיה פוליטית, תוך כבוד הדדי, מבלי לדרוש הזדהות או ויתור על עקרונות. תנועה שמבקשת להבין את השבר ואת הפחד של הצד השני, לא כדי להצדיק, אלא כדי לא לנתק. זו שפה אחרת – שפת גישור ולא טריבונל, ניסיון לבנות קשרים וחיבורים ולא להגיש את חבל התלייה. בין אם תנוסח במסגרת ספקנות פופריאנית או ביקורת האידיאולוגיה של ז'יז'ק, הקריאה לגלות אמפתיה פוליטית עשויה לגשר על פערי אמון, ולהפגיש נרטיבים מקבילים מבלי להיגרר לרלטיביזם מסרס. אין כאן קריאה להסכמה דביקה של "ביחד ננצח", כי אם הזמנה פרטית, מיידית, לחדד את עמדתנו הפוליטית כך שתהיה פתוחה להפרכה.

ההצעה לחיות בספקנות מתמדת ובביקורתיות סייזיפית אינה אטרקטיבית במיוחד. יש שיטענו שגישה כזו שוחקת את הוודאות ומחלישה את העמדות הפוליטיות. אבל טענה זו מחמיצה משהו מהרוח הליברלית המקורית. היא מתעלמת מהבשורה העמוקה שהביאה עמה הנאורות אל מול הסדר הדתי-מסורתי: ההכרה בכך שחירות אנושית אינה מתבטאת באחיזה באמת מוחלטת, אלא ביכולת להטיל ספק, לבדוק, לתקן את תפיסת האמת שלנו. דווקא הוויתור על יומרת הידיעה המוחלטת הוא שמאפשר לנו לקחת אחריות אמיתית על גורלנו, או כפי שניסח זאת פופר: "נוכל להיות אדונים לגורלנו כאשר נחלל להתיימר להיות נביאים".

ז'יז'ק ופופר. מבקשים מאיתנו משהו דומה

הממשלה אפשר לראות כחלק מאותה תופעה. זהו כוחה האמיתי של אידיאולוגיה – הכוח לכונן מציאות חובקת-כול – לא למרות, אלא בזכות מינוף הסתירות הפנימיות של אותה אידיאולוגיה. ההתעקשות להיאחז באידיאולוגיה, גם כשהיא נראית מחוררת כגבינה שוויצרית, עשויה להיות תגובת מגן מפני החרדה הכרוכה בגילוי שהעולם שאנחנו מאמינים בו, או מדמיינים אותו, פשוט אינו תואם את המציאות. כמו בחלום, שבו המוח שלנו מדלג בקלות על סתירות לוגיות ופיזיקליות כדי לא להעיר אותנו למציאות, כך גם באידיאולוגיה: הפנטזיה הפוליטית המאפשרת לסדר הליברלי להיראות שלם, קוהרנטי וכוללני – גם כשהוא ממש לא.

נדמה שז'יז'ק מזמין אותנו לצעוד צעד אחד מחוץ לאידיאולוגיה – לא כדי להיפטר ממנה, אלא בראש ובראשונה כדי לפתח מודעות עצמית. בניגוד לנטייה הרווחת לראות בסתירה או בקונפליקט פגם מקרי, ז'יז'ק טוען שזהו בדיוק המקום שבו נחשפות מגבלות הסדר הקיים – כמו גם הזדמנות נדירה לדמיין סדר אחר. אלא שדווקא במקום הזה מופעל ביתר מרץ כוח המשיכה האידיאולוגי: הדחף לרוץ חזרה לאיזור הנוחות, לאשש מחדש את הפנטזיות הפוליטיות שלנו ולתפור עוד "טלאי הסברתי" על היריעה המתפוררת. וביתר פשטות, ז'יז'ק מבקש מאיתנו להימנע מלהתייחס לחרג כאל יוצא דופן בלבד ולהבין שהוא עשוי לחשוף דווקא את מה שהתרגלנו לראות כמובן-מאליו.

למה שהוא מכנה "פנטזיה אידיאולוגית". על אף השוני העצום בין שני ההוגים, נדמה שגם פופר וגם ז'יז'ק מבקשים מאיתנו משהו דומה. על פי ז'יז'ק, אידיאולוגיות – וכמוהן גם שפות, דתות ותיאוריות – הן ניסיון אנושי להתמודד עם המציאות: לפרש, למסגר, להעניק לה צורה. אבל העולם שבו אנו חיים מורכב לאין ערוך, והכלים שלנו – רטוריים, מושגיים, ורביניים – מוגבלים מטבעם. לכן, תמיד נותר פער בין המודל לבין הדבר עצמו, בין התיאור לבין המציאות. הפער הזה מתחדד במיוחד כשמנסים לתאר במילים אהבה לילד, או שותף אהוב, כשמנסים לתרגם יצירה מוזיקלית לחוויה מילולית, או לנסח תיאוריה פיזיקלית אחת שתכיל את כל היקום. הפער הזה – השארתו הזו – מהדהד במה שפילוסופים מרקסיסטים מכנים "אנטגוניזם": אותו רגע שבו המציאות חורגת מהשפה שאמורה לייצג אותה.

הדיסוננס הקוגניטיבי שמלווה אותנו במצבים של סתירה ערכית עמוקה נחשף ביתר-שאת במצבים כמו הברית האבסורדית שהתגבשה בין גורמים בקרב קהילת הלהט"ב בארצות הברית לבין החמאס. מדובר אמנם באבסורד מקומם, אבל לא בתופעה ייחודית. בעבר כבר חברו הקפיטליסטים לארגוני טרור אנטי-ליברליים, הפמיניסטים לכנסייה, המיליטנטים מהימין למשתמטים החרדים, והניאו-ליברלים והשמרנים לארגוני כלאיים, דוגמת פורום קהלת. אפילו את היחסים הטמאים בין קטאר ללשכת ראש

הפתעה! מה אם גבולות בין שמיים לארץ (הם לא מה שחשבת)?

המבט, כפי שפיתח אותו הפסיכואנליטיקן ז'אק לאקאן, עוצמתי, לא משום מה שהוא מלמד אותנו על הסביבה שלנו, אלא משום שטטוש הגבולות שהוא יוצר בינינו לבניה

אריאל שנדר

הדוגמה המפורסמת והמשפיעה ביותר לפרשנות המוקדמת של המבט הלאקאני היא המושג "המבט הגברי" (*the male gaze*) כפי שניסחה אותו לראשונה לורה מאלווי במאמרה הקאנוני "Visual Pleasure and Narrative Cinema".⁴ המבט הגברי, שהפך לאבן יסוד בתיאוריה הפמיניסטית, מבוסס לכאורה על רעיונותיו של לאקאן וממשיג את האופן שבו ייצוג נשים באמנויות החזותיות ובספרות אינו ייצוג "של נשים" כשלעצמן, אלא של נשים כפי שהן נתפסות דרך עיניו של סובייקט גברי הטרוסקסואלי. כך, למשל, חוויית הצפייה בקולנוע ממקמת את הצופה בעמדת הזדהות עם נקודת המבט של הגבר, כשהדמות הנשית משורטטת כאובייקט פסיבי שנועד לספק עונג חזותי בלבד. במובן זה, המבט הלאקאני משמש ככלי להטמעת אידיאולוגיה פטריארכלית, המייצרת ומבנה את חוויית הצפייה באופן שמקבע את יחסי הכוח המגדריים.⁵ המבט הגברי הוא רק דוגמה אחת לשימוש קלוקל במבט של לאקאן, שאפיינה את התיאוריה הקולנועית הלאקאניאנית המוקדמת. על אף שהיישום בכל מקרה ומקרה שונה, כל הדוגמאות חולקות את התפיסה שלפיה המבט מייצג פעולה אקטיבית, איזושהי פרספקטיבה שולטת – של מצלמה או של אדם – שמבקשת להכפיף אליה את מה שהיא מביטה בו: במקרה של מאלווי – נקודת מבט פטריארכלית שמכפיפה אליה את הדימוי הנשי. המבט, לפי תיאוריה קולנועית לאקאניאנית מוקדמת הוא, אם כן, דבר רע ששקול לכוח ולאדונות ומחייב אסטרטגיית התנגדות

כרטיס האשראי מהארנק שלה. וכך, בזמן שראיתי את חברתי משלמת על כוס הבירה הגבוהה שרק לפני רגע החזקתי בידי, הבנתי באמת מה הסיבה שהכוס הזו מונחת כעת על הבר.

בשנת 1993 פרסמה החוקרת ג'ואן קופצ'ק את ספרה *Read My Desire: Lacan Against the Historicists*. תוך התמקדות במיוחד במישל פוקו, הציעה קופצ'ק קריאה משווה בין הפסיכואנליטיקן ז'אק לאקאן לבין המסורת ההיסטוריוציסטית, שלדבריה, מאופיינת ב"צמצום החברה לרשת הפנימית של יחסי כוח וידע המתקיימת בה".¹ במסגרת הספר, הקדישה קופצ'ק פרק לתיאוריה הקולנועית, ובפרט לאופן שבו אומצה התיאוריה הלאקאניאנית בשדה זה. לטענתה, "התיאוריה הקולנועית ערכה מעין 'פוקואניזציה' של התיאוריה של לאקאן".² כך, נתפסת קופצ'ק כמי שמסמנת את תחילתו של עידן חדש בתיאוריה הלאקאניאנית של הקולנוע – עידן המבדל את עצמו מהקריאות שקדמו לו, ובמיוחד מציע קריאה מחודשת ומהותית של מושג ה"מבט" (*the gaze*) השונה באופן עמוק מהפרשנויות המוקדמות שאפיינו את השדה.³

1 Copjec, Joan. *Read My Desire: Lacan Against the Historicists*. MIT Press, 1994. p. 6. תרגום שלי.

2 שם, עמ' 19. תרגום שלי

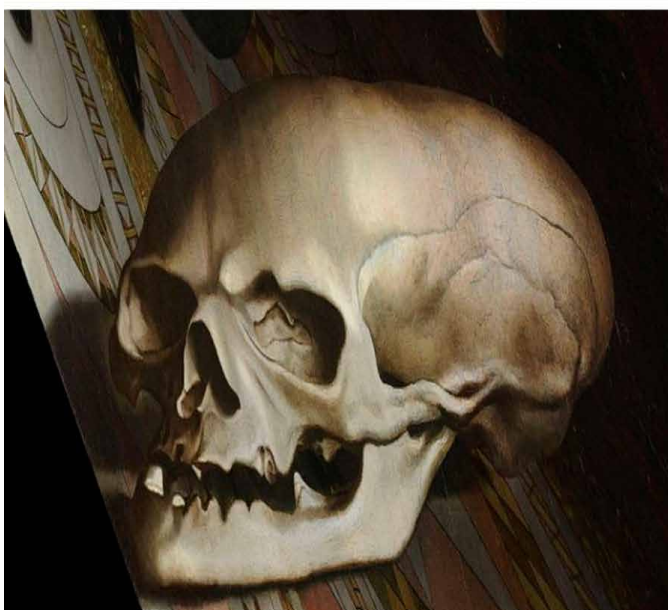
3 McGowan, T. (2011). *Psychoanalytic Film Theory*. In *Oxford Bibliographies in Cinema and Media Studies*. Oxford University Press. Retrieved from <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791286/obo-9780199791286-0052.xml>

4 Mulvey, Laura. "Visual Pleasure and Narrative Cinema." *Screen* 16, no. 3 (1975): 6–18.
5 Henry Krips, *Fetish: An Erotics of Culture* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999), p. 182

לאחר שהגיליון הקודם עסק בגבולות – מונח שמרכזו הוא ההבחנה בין דבר לדבר – הגיליון הנוכחי עוסק אולי בשני הדברים הכי מובחנים שאפשר להעלות על הדעת: השמים והארץ. אף על פי שהסיפור המקראי מתחיל שם, כדי להבחין בין אלמנטים בעולם – כמו שמים וארץ – יש צורך בהבחנה קודמת ועמוקה יותר: ההבחנה בין הסובייקט לבין הסביבה שהוא מבקש לתפוס. על טיבה של הבחנה זו, שהיא גם הראשונה והבלתי יציבה מכולן, אכתוב כאן, תוך התייחסות למונח מרכזי מהגותו של הפסיכואנליטיקאי ז'אק לאקאן – המבט.

כמה ימים לפני פורים, הזמנתי את תאיר חברתי להרצאה של פרופ' חזקי שהם בנווה שכטר שבתל אביב. קבענו להקדים ולשבת לבירה. בשלב כלשהו, בעודנו משוחחים בבר, תהיתי מי ישלם. האם היא תזכור שקניתי לנו את הכרטיסים? האם אני אזכיר לה? לקראת סוף הישיבה היא הציעה להזמין את הבירות ולהעביר לי בביט את ההפרש. "מה פתאום, הבירות עלו יותר מהכרטיסים, אני אחזיר לך". תאיר ענתה לי אך דבריה אבדו בחצי הדרך ולא שמעתי מה אמרה. גם מהבעת הפנים שלה לא הצלחתי להשלים מסר חד-משמעי. הכחשה? הסכמה? מה קורה? תאיר קמה ממקומה ואני נעמד בעקבותיה. מפה לשם אני שוב ניגש לחלוקת חשבון עמומה, לא עניין של מה בכך לבחור עם עודף מוגזם של אוויר במפה האסטרולוגית.

עצרנו ליד הקופה והמלצרית איתרה את השולחן שלנו במערכת ההזמנות. בעודה מנווטת בין הרובריקות, שמתי לב לכוס הגבוהה שהחזקתי ביד ימין ולשלוך הבירה שנותר בה. היא הציקה לי. לקחתי שני צעדים קדימה, לגמתי את הבירה והנחתי אותה על הבר. רק כשהסתובבתי, הבחנתי בתזמון שבו הוצאתי את עצמי מהאינטראקציה סביב הקופה – בדיוק ברגע שבו תאיר שלפה את

השגרירים של הולביין והגולגולת שמגלה את צורתה בהסתכלות על הציור מן הצד

בנובמבר האחרון בסמינר התוכנית, וגם להתייחסותו של לאקאן בעצמו כשביקש להסביר את המבט.⁶ בציור מוצגים שני מטיילים והעושר שצברו במסעותיהם, אך בתחתית הציור מופיעה דמות מעוותת, על־פניה בלתי מזוהה. הדמות היא אנמורפית: דימוי שכשמתבוננים בו ישירות לא ניתן להבחין בדבר מה מובן, אך כשמשנים

Lacan, Jacques. *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. Edited by Jacques-Alain Miller, translated by Alan Sheridan, W. W. Norton, 1981, p. 86.

אך ההיתקלות בו חושפת את מה שחורג מהתפיסה הראשונית שלנו אותו, ומערערת את מה שחשבנו עד כה על יחסינו עם השדה (הישארו עמנו! תכף דוגמאות יעשו סדר. מבטיח). במילים אחרות, המבט איננו מציין פרט כלשהו בתמונה, אלא חושף את האשליה שלפיה צפינו בה כביכול "מחוץ" לה – וממצב מחדש את הגבולות בנינו לבינה.

להמחשת הנקודה אתייחס להשגרירים, ציורו המפורסם של הנס הולביין, שזכה להתייחסותם של ד"ר דרור דותן וד"ר רעי שרירא שהתארחו

כלשהי ביחס אליו.⁶ אך המבט של לאקאן שונה מהתפיסה הזו מהותית – רחוק מלהיות אמצעי שליטה להטמעת אידיאולוגיה, המבט מייצג את הנקודה שבה אנו, כצופים, מאבדים את השליטה שלנו בקריאת השדה החזותי.

להבנת המבט כנקודה שמסמלת חוסר שליטה להבדיל משליטה, חשוב להבין שהוא אינו פעולה אקטיבית. המבט אינו נקודת מבט שמתמקדת בפרט כלשהו, אלא אובייקט – אחד מבין רבים – שמרכיבים את השדה החזותי. המונח "אובייקט" הוא הבחירה המקורית (והמבלבלת, כמוכן) של לאקאן לתיאור המבט. אנו רגילים לחשוב על אובייקט כעל דבר שניתן לראות, לגעת בו, או להצביע עליו. אך האובייקט שבנדון, בהגדרתו, אינו אובייקט שניתן לצפות בו ישירות, והוא אינו מתקיים כישות פוזיטיבית או קונקרטית.⁷ לכן, המפגש עם המבט אינו דומה למפגש עם פרט צורני מוגדר בשדה שנפרס לפנינו. הבחנה במבט אינה דומה להבחנה באפי ("מ"אפה אפי") באחד מהעולמות הציוריים שבהם הוא מבקר: תגלית בעלת מוקד ברור בשדה החזותי שניתן להצביע עליו. המבט אמנם קיים בשדה החזותי,

אפי. חמקמק כמו המבט, אך בעל מעמד אונטולוגי אחר

Todd McGowan, *Lacan's Gaze*, YouTube, uploaded by Todd McGowan, 18 February 2024, www.youtube.com/watch?v=M1hWIOBHfil, 0:27

McGowan, Todd. *The Real Gaze: Film Theory after Lacan*. State University of New York Press, 2007, p. 5-6.

את נקודת המבט ומסתכלים עליו מזווית אחרת הוא מגלה את צורתו הקוהרנטית. במקרה של הולביין – שינוי הפרספקטיבה מגלה גולגולת. הגולגולת מסמלת לא רק את המוות האורב – *Memento Mori* – שרודף את שני השגרירים העשירים, אלא, וחשוב מכך עבור לאקאן, היא מסמלת את מקום המבט.

המבט אינו הגולגולת כשלעצמה, אלא החוויה שזיהוי הגולגולת האנמורפית מנחיתה עלינו בעל כורחנו: אנחנו לא מתבוננים על הציור ממרחק בטוח – אנחנו מקודדים לתוך הציור עצמו. אנחנו נלקחים בחשבון בתוך התמונה, גילוי שמטשטש את ההבחנה בינה לבנינו. כלומר, המבט הוא לא ההסתכלות של הצופה על האובייקט, אלא הנקודה שבה האובייקט מבט עליה בחזרה,⁹ והצופה מבינה שהגבולות שמכ גידרים את מערכת היחסים בינה לבין מושא מבטה אינם מה שהיא חשבה שהם.

המבט, אם כן, זו הנקודה בשדה החזותי שממחישה לנו – כשהיא נחשפת – שמה שאנחנו מסתכלים עליו מעולם לא היה נייטרלי, כיוון שאנחנו עצמנו מעצבים אותו מבלי לדעת. כלומר, מה שנחוה כאובייקט חיצוני ש"נמצא שם" ואנחנו מתבוננים בו, כלל אינו חיצוני אלא כולל אותנו בתוכו מלכתחילה. דרך נוספת להמחיש את המבט היא באמצעות השוואה לפליטת פה פרוידיאנית – תופעה שקולה לאפקט של המבט. לצורך הדגמה, נניח באופן היפותטי בהחלט שעומס הלימודים מדיר שינה מעיני ומקשה עלי לעמוד בדד-ליין שעורכי העיתון הציבו לי לשליחת הקטע. בשיחה עמם אני מבטיח שאסיים ואשלח את הקטע עד יום לישון. כלומר – ראשון! עד יום ראשון. מה קרה כאן? ביטאתי מילה – לישון – שברמת המודע זרה לי לחלוטין: המילה "לישון" אינה יום, והיא נטולת כל קוהרנטיות במציאות התחברית שהייתי ער לה על פני השטח. אבל אנליזה קצרה ממחישה: המילה לא זרה לי, ומבטאת משהו מאוד אישי – צורך כמוס במנוחה. דבר שתחילה נחזה כחיצוני לי מתגלה כבלתי נייטרלי, אלא אדרבה – כדבר שאני מקודד לתוכו בדמות החשק הלא-מודע שלי עצמי.

כמו המילה "לישון", כך גם הציור עם הגוש הבלתי מזוהה במרכזו נתפס כמשהו חיצוני ש"נמצא שם". בעודי מחפש את משמעותו, נופלת עלי ההבנה: הגוש הזה לוקח אותי בחשבון עוד

9 McGowan, Todd. "Looking for the Gaze: Lacanian Film Theory and Its Vicissitudes." *Cinema Journal*, vol. 42, no. 3, Spring 2003, p. 28-9.

לפני שאני תפסתי אותו כמחזה נייטרלי. הוא אולי "נמצא שם", אבל אני גם "נמצא שם" – בתוכו. הרי הולביין צייר את הגולגולת אנמורפית בעודו לוקח אותי בחשבון, כצופה המצפה לאשליית עומק פרספקטיבית מושלמת. המידע שהיה עד לרגע חשיפת המבט כתם עיוור בשדה הראייה שלי, מתגלה לפתע כרצון שלי-עצמי – צרכן אמנות נלהב מהמאה ה-16 המתפעם מאשליית הפרספקטיבה – למצוא בתמונה מופע ברור וקוהרנטי מבלי לזוז. אני מצוי במופע מלכתחילה, עוד לפני שאני ממצב את ה"אחר" כאובייקט שעומד לבדו על הבמה.¹⁰

מהרגע שנחשפתי לתיאוריה מאחורי המבט אני מבחין בו יותר. גם בדימויים מן החיים האמיתיים – כפי שתאירתי בתחילת הקטע בסיפור עם הבירה – אבל גם בדימויים מבוימים. למשל, שמתי לב שהמבט נוכח לעיתים קרובות בפידי האנסטגרם שלי. בפרט, זיהיתי אותו בסרטון משעשע שהעלתה אינפלואנסרית מארה"ב בשם קאסידי קונדי:¹¹

הסרטון נפתח בצילום תקריב של אישה מחזיקה צנצנת זכוכית מלאה בעוגיות, כשעל המסך מופיע הטקסט: "צפו בי חוטפת תגובה אלרגית מהעוגיות שהשכן שלי הביא לי (אני אלרגית לקוקוס)". הכיתוב שמלווה את הפוסט בתיאור הוא: "הלחיים שלי כל כך התנפחו 🤪 מכל הדברים בעולם – למה אני אלרגית דווקא לקוקוס?"

האישה בוחרת עוגייה מהצנצנת ופונה למצלמה: "נראה לי שזה כמו אורז קריספי עם שוקולד או משהו כזה? בכל מקרה הנה מבחן טעימה קטן ותודה לשכן שלי!" היא מחזיקה את העוגייה קרוב לעדשה ואז נוגסת בה. תוך כדי לעיסה, היא משמיעה קולות של הערכה ואז מציגה שוב את העוגייה הנגוסה למצלמה. לאחר זמן קצר, ההתנהלות שלה משתנה. היא מתחילה לגרד את צווארה ואומרת: "רגע,

10 Licitra Rosa, C., Antonucci, C., Siracusano, A., and Centonze, D. "From the Imaginary to Theory of the Gaze in Lacan." *Frontiers in Psychology*, vol. 12, 2021, article 578277 p. 2.

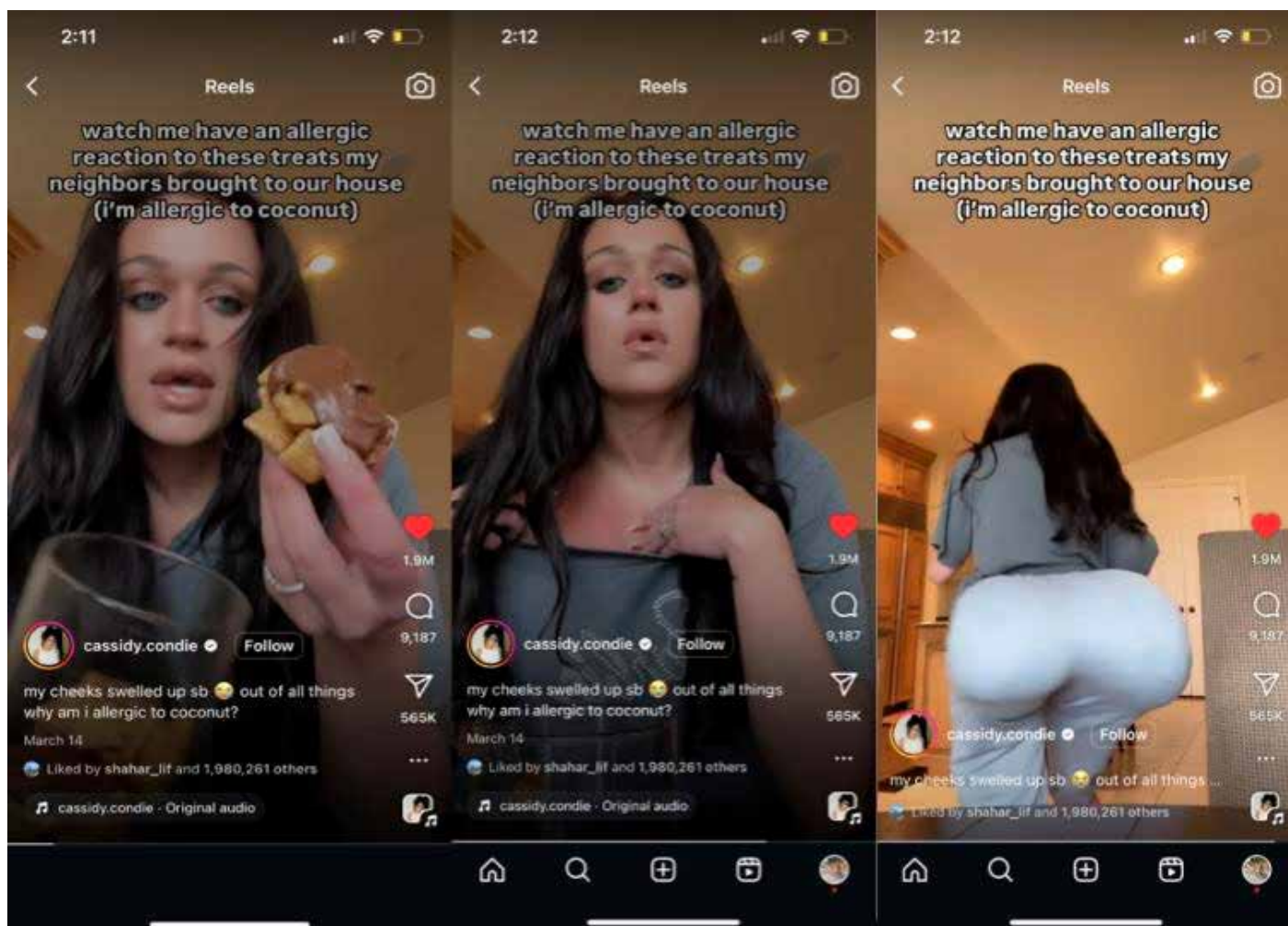
11 Condie, Cassidy. "My cheeks swelled up sb 🤪 out of all things why am I allergic to coconut." *Instagram*, 14 Mar. 2025, [www.instagram.com/reel/DHKHYolxgfe/:contentReference\[oaicite:6\]{index=6}](https://www.instagram.com/reel/DHKHYolxgfe/:contentReference[oaicite:6]{index=6})

נראה לי שיש בזה קוקוס". ידה הימנית מתחילה לרעוד, והיא מושכת את החולצה שלה כדי לחשוף כתם אדום ומגורה בבסיס הצוואר. היא נראית נסערת ואומרת: "חברה, יש בזה קוקוס. אומייגאד. אומייגאד".

לאחר מכן היא קמה בפתאומיות והולכת במהירות לכיוון דלת ברקע הפריים. כשהיא פונה ומתרחקת מהמצלמה, מתגלה כי היא תחבה לתוך המכנסיים שלה כריות, שמדמות ישבן שהתנפח באופן מוגזם כך שברור שמדובר במהלך מלאכותי שחושף את המתיחה. הסרטון מסתיים כשהיא יוצאת מהפריים במהירות.

הסרטון הזה חושף את המבט, באמצעות הישבן המלאכותי של קאסידי שמהווה – כמו הגולגולת האנמורפית – טריגר. מקומי ביחס לסרטון, כך התבהר לי בסופו, אינו נפרד מן הסרטון כפי שסברתי בתחילתו. נהפוכו, אני מקודד בתוך הדימוי.

הטקסט שמופיע על הסרטון אומר, בפרפרזה, "צפו בי חווה משהו בלתי צפוי (תגובה אלרגית) בזמן שאני שקועה בפעילות שנחזית כתמימה (אכילת עוגיות במחשבה שאין בהן קוקוס)". הכותרת הזו הולמת גם אותי כצופה, ויכלה באותה מידה להופיע מעל הראש שלי. הנה אני, שקוע בפעילות שנחזית כתמימה (בוהה בסרטון על תגובה אלרגית במקום לישון) שמתפתחת למשהו בלתי צפוי (הסרטון מתגלה כמתיחה). ייתכן שהאינטימיות ביני לבין הסרטון אפילו עמוקה יותר. עם יד על הלב, הרהור חוזר בחוויית הצפייה בסרטון ממחיש לי שכנראה ידעתי מראש שמשהו יפתיע אותי. כמו שבעבור קאסידי הספונטניות בסרטון צפויה וכתובה על ידה, כך גם ההפתעה שאני חוויתי היא חלק מהתנהלות אלגוריתמית שאני אצרתי. כנראה זכרתי, גם אם באופן עמום, שהטמנתי לעצמי את ההפתעה הזו, כשסימנתי "לייק" על סרטון עם מהלך נרטיבי דומה והזמנתי לעצמי עוד תוכן מאותו הסוג. אחרי הכול, אם ספונטניות היא מה שאני מחפש, גלילה בפידי שבהגדרה תפור לחולשותיי היא המקום הגרוע ביותר לחפש בו, במיוחד אם יש לי חולשה להפתעות.

פריימים נבחרים מהסרטון: לפני גילוי "התגובה האלרגית", במהלכו ואחרי שנחשפת המתיחה

חשבתי על הכותרת: "על טילים שלא נופלים מהשמיים". תוכן: בברלין אין טילים ואנחנו בארץ התרגלנו לטילים. רכבת נשמעת כמו אזעקה וזיקוקים נשמעים כמו יריות. הכול כמו ושום דבר לא הוא. המציאות שלנו בלתי נתפסת. עוד לפני שהתחלתי להקליד הבנתי שזה היה יכול להיכתב על ידי כל אחד. בכל שיחה שיש לי **על המצב** כולנו אומרים את אותם הדברים. **זה נורא, אבל מה אפשר לעשות.** אני מצטערת שאני לא יודעת לכתוב מאמר עם התשובה לשאלה הזאת. זה יכול היה להיות ממש מתאים.

בכל זאת אין לי ברירה כי אני חלק מצוות כתב העת. אני צריכה למצוא מה להגיד. בשנה שעברה, קיבלתי מטלה לכתוב על העיר תל אביב. אולי אז הייתי פחות מיואשת כי הצלחתי לכתוב קטע. מהקטעים שיכולים להתקיים רק בסדנאות כתיבה ועיתוני סטודנטים, ודווקא אותו איבדתי בין הקבצים. משהו כמו: בין אתמול להיום שמיים וארץ, מלחמה ושלום, רסיסים וטיפות. כתבתי על יום שבו הלכתי לים אחרי שאיש נהרג מפיצוץ כטב"ם בבן יהודה. לא הצלחתי להמשיך אבל שום דבר לא עצר. שכבתי בחוף ורעש המטוסים הקפיא אותי ולא נתן לי להירגע כמו שביקשתי. ואז קיבלתי כדור לפני. **מקפצים כאן.** אני יודעת. זה היה הקטע פחות או יותר.

היום אני יושבת בדשא מחוץ לאוניברסיטת הומבולדט וממשיכה להעלות מול עצמי רעיונות. שמיים – המציאות של הרגע הזה, חמים ויפה בין בניינים עתיקים. ארץ – המציאות של כולנו. אני נזכרת ברגע שחרור החטופים, על רקע הים. בעולם אחר הוא נוף.

הים גדול ומפחיד. המים הם מים הם מים. אין גבולות **בינינו לבינם**. יש רק את האופק: מפריד בין מעלה למטה. מסמן עתיד רחוק, לא תלוי באדם. גם אם קיים רק בעינינו.

אני מנסה לדמיין את האופק שבו אני מנסה להיאחז. אולי הוא עולם כמו של פעם, כמו לפני כל זה, אבל אחרי האינתיפאדה השנייה ובלי כמה מלחמות. אולי הוא רק עבר שבו אני לא נפגעתי ולא פחדתי, ולכן יכולתי לחיות בשקט. אבל עבר כזה נבנה על מים, הוא לא יהיה עתיד עוד לעולם. בקרוב כבר לא אוכל להדחיק.

כולנו מנסים לחיות. אנחנו כותבים כתבי־עת ומתכננים עתיד מקצועי ואוספים חוויות כמו זיכרונות שתכף יילקחו מאיתנו בכוח. כי החיים האלה הם שלנו. ובעצם, החיים האלה הם שלי. אני לא מצליחה להתעלם מהמחשבה שהחלק

אוניברסיטת הומבולדט, ברלין. צילומים: טליה פירון

רסיסים וטיפות

אני מסתכלת על הגרמנים החדשים סביבי, משתזפים בשמש. רק אני חיה במציאות מדומיינת?

טליה פירון

הטוב קורה עכשיו. אני לא רואה מעבר למים, האופק מטושטש משובלי מטוסים.

זה החלק בי שמפחד. זה החלק בי שמשותק. אף אחד לא אומר לי מה צריך לעשות. כשהייתי קטנה חשבתי שכשאראה אי צדק אגיב בדרך הנכונה. אבל האמת היא שהוא היה שם כל הזמן. המציאות רק התקרבה. עכשיו היא מוחשית, כבדה, מרחפת מעלינו ומאיימת להתנפץ.

אני מרימה את המבט מהמחשב ומסתכלת על הסטודנטים סביבי – גרמנים חדשים, טובים מקודמיהם, עם משקפי שמש וגופיות. הם משתזפים, קוראים ומעשנים. רק אני חיה במציאות מדומיית? הדשא הזה שלהם, הם הרוויחו אותו בחורבן ובהרס. אני מנסה לחשוב על דרך אחרת להגיע מנקודה א, מלחמה בלתי נגמרת, לנקודה ב, חוף ים אמיתי, חסר אשליות.

זהו, אני מרגישה שסגרתי מעגל – ים אל ים. אולי גם אמרתי משהו. אני אוספת את הדברים שלי ומתקדמת לשיעור הבא. בדרך אני חולפת את המדבקות, הגרפיטי (יאללה אינתיפאדה) וכיכר החטופים הגרמנית. טעיתי בהכול. מצד אחד, הנה עוד הפרדה בינינו לבינם. תזכורת שאני לא שייכת לרוגע ולטוב. מצד שני, הוכחה שהכאוס הגיע ואנחנו במרכזו. הדשא לא אמיתי, אפילו לא כאן. לקח לי הרבה זמן לכתוב. הרבה טיטות שבהן התרכזתי בעצמי ובמדינה ובאילו מין אנשים נהיינו (אנחנו). ובסוף, כל מה שיש לי להגיד זה שזה באמת נורא. מה אפשר לעשות?

כיכר החטופים, בבלפלאץ

גרפיטי

Thomas Moran, View of Venice, 1888

ערים של שמיים וארץ

אם נתבונן בהן בדרכים חדשות, נוכל להבחין שהערים שלנו מנהלות חיים כפולים. מה הן מסתירות ומה הן מגלות?

ניר רצ'קובסקי

והחוטאת. ביהדות החלוקה כרגיל פחות חדה וברורה, והעניינים למעלה אינם לגמרי כשורה כל עוד העיר אינה מתוקנת כאן למטה, אך יהיה אשר יהיה טיבה של ירושלים השמימית, היא המפתח להבנת ירושלים הארצית.

אבל כדי לדבר על ערים של מטה ומעלה אין צורך להפליג למחוזות רוחניים ודתיים. חוקרי תרבות, מרחב ועירוניות עוסקים כבר שנים רבות באופן שבו ה"מקום" הפיזי, כהגדרתו של ההוגה

שקיימת בדמיון, בחלום, בהשתקפות, בזיכרון, בכמיהה. קאלווינו מהדהד מסורת עתיקה שביטוייה המובהק ביותר הוא ירושלים, העיר שלשלוש הדתות המונותאיסטיות מהווה את נקודת החיבור בין שמיים לארץ – דרך בית המקדש, הצלב או אבן השתייה שממנה המריא מוחמד על סוסתו אל הרקיעים. במסורת הנוצרית קיימת בשמיים ירושלים של מעלה ממש, עיר האלוהים, תמונת ראי אידיאלית של העיר הארצית הפגומה

בספר "הערים הסמויות מעין", שכתב הסופר האיטלקי איטאלו קאלווינו ב-1972, מתאר מרקו פולו באוזני השליט המונגולי קובלאי חאן שלל ערים בדיוניות בעלות שמות אקזוטיים שראה לכאורה במסעותיו. יש שם ערים שוקקות ושוממות, עתיקות וחדשות, יפות ומכוערות, בנויות על כלונסאות ותלויות על חוטים, אך לכולן משותף דבר אחד: לעיר שבמציאות תמיד מקבילה עיר במישור אחר ומופשט יותר, כזו

חוקרת האדריכלות הדס שדר מאוניברסיטת חיפה פרסמה בשנה שעברה, בתוך קובץ מאמרים שהוקדש לספרו של קאלווינו, מאמר על ברסביאה, והפעם בשמה העברי המקורי: באר־שבע. קשה לחשוב על עיר השיכונים האפורה שבנגב כעל כזו שיש לה מימד שמימי – או תופתי, לצורך העניין – אבל זה בדיוק מה שעושה שדר. במהלך מבריק, היא מיישמת את החלוקה הארצית־שמימית־תופתית של ברסביאה על באר־שבע. בירת הנגב תוכננה בשנות ה־50 כמעט מאפס על שולחנות השרטוט של מיטב אדריכלי המדינה הצעירה, כעיר מודרניסטית אידיאלית של הפרדת שימושים בין מגורים, עבודה, מסחר ופנאי, ושכונות של בניינים נמוכים, מופרדות זו מזו בשטחים ירוקים. אלא שבמקום להפריח את השממה, השטחים הירוקים הפכו עד מהרה לשימון של אבק ואשפה, וכמו בברסביאה, גם בבאר־שבע, העיר התופתית התגלתה דווקא כזו המתוכננת תכנון־יתר, המושלמת על הנייר. את גאולתה של העיר מזהה שדר דווקא במבנים הברוטליסטיים שלה – בבית החולים סורוקה, באוניברסיטת בן־גוריון ועוד – ששאבו השראה מצורות בנייה מקומיות ואותנטיות, כמו אוהל בדואי או בית ערבי צר חלונות. כלומר, באותו רובד של העיר שקשוב למקום, לתושביו המקוריים ולצרכי החיים באקלים המדברי הקיצוני, ואינו מתוכנן לפי תבניות מודרניסטיות מיובאות מאירופה. ובכן, כנראה שאין ירושלים מושלמת שמרחפת לה בעולמות של מעלה, וגם לא תל אביב, חיפה או באר־שבע, אבל אם נתעלה קצת על המבט השגור והיומיומי, אם נסתכל על הערים שבהן אנחנו חיים גם דרך הייצוגים והמיתוסים שלהן – ולפעמים אפילו דרך הגיגים אקדמיים – נוכל לגלות בשמיים מעליהן, ובארץ מתחתן, את הערים הסמויות מעין.

מגיע ואתרי הבנייה המאובקים, מתקיימת במקביל לתל אביב הנוצצת שבדימוי הקולקטיבי, העיתונאי והקולנועי, אותה "עיר עולם" שהחליפה את "עיר ללא הפסקה" שהחליפה את "עיר הפלאות". מרקו פולו נבחר על ידי קאלווינו לספר את עריו הדימויות לא רק משום שהיה נוסע אגדי, אלא גם בשל מוצאו מהעיר ונציה, בעצמה עיר שקיומה הארצי בין התעלות המצחינות ועדרי התיירים כמעט משני לקיומה ה"שמימי" בתיאטרון, בציור, באופרה ובקולנוע, וכמובן בספרות, שם הייצוג הידוע ביותר שלה, כנראה, הוא ב"מוות בוונציה" שכתב תומס מאן ב־1912. הנובלה של מאן היא דוגמה לכך שלעיר הגיאוגרפית יכולות להיות כמה מקבילות בעולם הלא־חומרי, חלקן ברקיעים הנשגבים וחלקן להיפך, בגיהנום שמתקיים עמוק מתחת לפני השטח. ונציה מתוארת שם כעיר של חולי ומגפות, מחנק וניוון, ריקבון גשמי ומוסרי, וכמובן מוות: לא עיר שמיימית אלא עיר שאול, שגונדולות דמויות ארונות מתים שטות במימיה השחורים. אחת "הערים הסמויות מעין" היא פְּרֶסְבֵּיֶאָה, שתושביה מאמינים כי "אִישׁ, תלויה בשמים, קיימת ברסביאה אחרת, ובה מרחפות כל המידות הטובות וכל הרגשות הנשגבים ביותר שעיר זו מסוגלת להם". אך הם מאמינים גם "שברסביאה נוספת קיימת מתחת לאדמה, והיא משמשת בית־קיבול לכל דבר חסר־ערך ומאוס הפוקד אותם, ודאגתם נתונה בלי הרף למאמץ המתמיד למחוק מעל פניה של ברסביאה, זו הנגלית לעין, כל קשר או דימיון עם תאומתה התחתית". מה שאינם מבינים הוא, שאותה ברסביאה תופתית אינה כזו משום שהיא גיבוב חסר־צורה של אשפה, אלא להפך, משום ש"היא עיר שתוכננה בידיהם של אדריכלים בעלי סמכות עליונה, נבנתה מהחומרים היקרים ביותר שבשוק, פועלת היטב בכל מנגנון, מתקן וגלגל־שיניים אשר לה". כלומר, התופת של העיר היא דווקא פנטזיית התכנון והשלמות.

הצרפתי אנרי לפבר, הופך ל"מרחב" בעל משמעות רגשית, נפשית וסימבולית. התעניינות מחקרית זו היא חלק מ"המפנה המרחבי" שמתחולל בעשורים האחרונים במדעי הרוח, ובזכותו המרחב אינו נתפס עוד כרקע סטטי שעליו מתרחשים תהליכים חברתיים והיסטוריים בזמן, אלא כאובייקט דינמי שמבנה את התהליכים האלה ומובנה על ידם. וכך, לא רק בעיני מיסטיקנים אלא גם בעיני הוגים וכותבים רבים, מעל העיר הארצית מתקיימת כביכול עיר שמיימית של זיכרונות, ייצוגים, מיתוסים ותשוקות, אמיתית ורבת־משמעות גם היא. לא רק לערי קודש יכול להיות קיום כפול כזה, אלא גם לערי חול מובהקות: הגיאוגרף התרבותי מעוז עזריהו הראה בספרו "תל אביב העיר ה(א) מיתית: מיתוגרפיה היסטורית" (אוניברסיטת בן־גוריון, 2005) איך ממש מרגע לידתה כוננה עצמה העיר העברית הראשונה במודע ובהצלחה בשני מישורי הקיום. על החול הצהוב דאגו מייסדי העיר, ובראשם מאיר דיזנגוף, להקים תשתיות מודרניות של מים, חשמל ורחובות סלולים, שהיו חסרות תקדים לתקופתן בארץ־ישראל, ובמקביל, בשמיים הכחולים של המילים, הציורים, הצילומים והנאומים, התהוותה לה "עיר הפלאות". את השם הזה נתן לתל אביב הנציב העליון הבריטי הראשון, הרברט סמואל, שכן היתה בעיניו כמותן ערים מכושפות הצצות ועולות מחולות המדבר בסיפורי אלף לילה ולילה. "עיר הפלאות" היה גם שם האסופה החגיגית שראתה אור ב־1929, לרגל 20 שנה לעיר, ובה נכלל שיר קטן של אביגדור המאירי, "תל אביב בנצח", שתמצת אולי טוב מכל את קיומה הכפול של תל אביב בשמיים ובארץ: "בהזיות קדחותי חלמתיך מטֶכֶף־אור / וכל עצִי החולים בי פתע הסתַכֶּכוּ. / יִפְּיִית לי בְּחֵלוֹם קִדְחַת, בְּקִיּוֹן־צְרִיף באור השמש. / אך מה זה – מי דופק בדלת – מס המים לעירי / מס המים? – נֶאֱיָקֶץ". עד היום, כידוע, תל אביב של מטה, זו של התשתיות הנחפרות, המטרו שאינו

